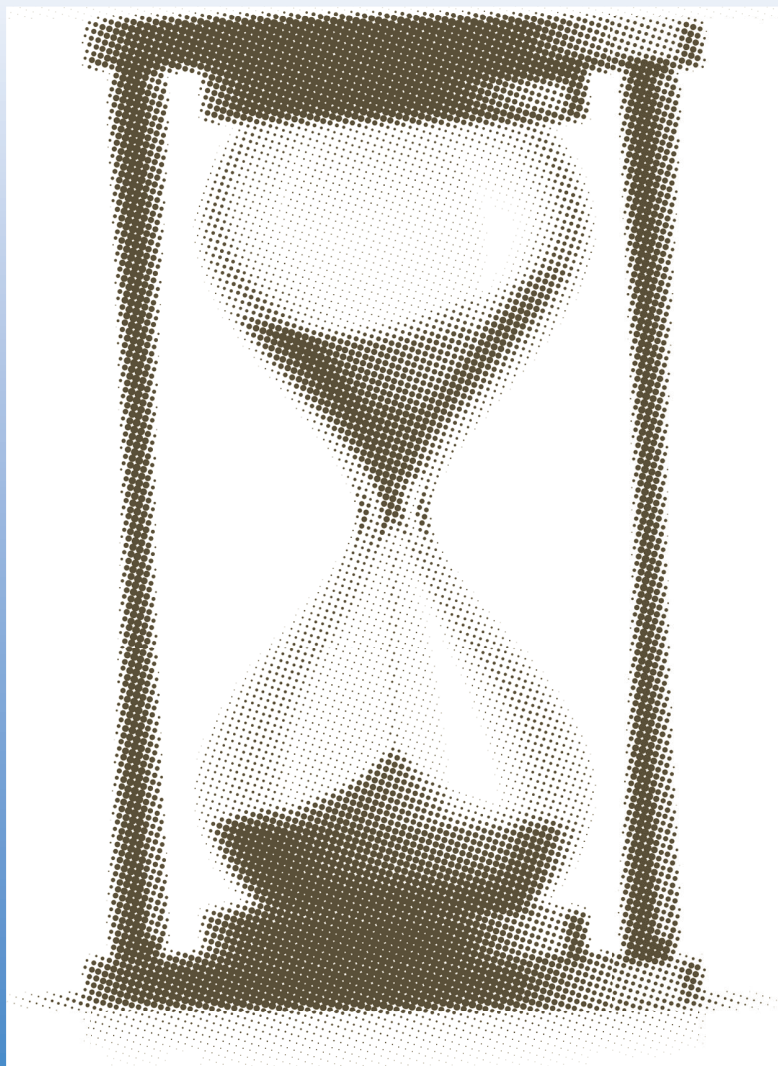

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232

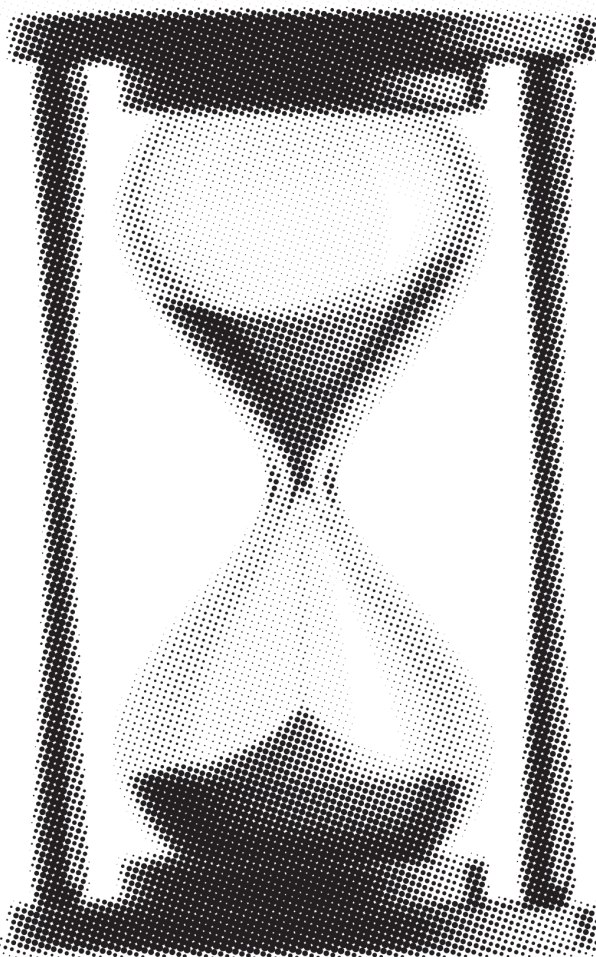

Dušan Mlacovič, *Inventar rodbine Brate (Bratti) iz Kopra iz leta 1429: vpogled v svet plemstva največjega poznosrednjeveškega urbanega središča na Slovenskem* • Ante Bećir, *Tracing Factions and Power Struggles in Late Medieval Trogir* • Damir Globočnik, *Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav. Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih desetletjih 19. stoletja* • Marija Waukonig, *Ivan Žolger: Staatsrechtler – Minister ohne Portefeuille – Delegat. Studie zur Elitentransformation in der späten Habsburgermonarchie* • Ilse Reiter-Zatloukal, *Die Staatsbürgerschaft der bosnisch-herzegowinischen Beamten vor und nach dem Umbruch 1918 mit besonderem Fokus auf ihre Übernahme in den österreichischen Staatsdienst und ihre Bezügeansprüche* • Uroš Košir – Aleš Bedič, *Srebrna ptica izpod Jalovca – usoda letala Consolidated B-24G Liberator 42-78259 »Bugs« in njegove posadke* • Radenko Ščekić – Aleksandar Čuković, *Political Transition in Montenegro 1989–2010*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 7. april 2025.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2025: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, junij 2025

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 7, 2025.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2025): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, June 2025

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Dušan **Mlacović**, Inventar rodbine Brate (Bratti) iz Kopra iz leta 1429:
vpogled v svet plemstva največjega poznosrednjeveškega
urbanega središča na Slovenskem8–27
The inventory of the Brate (Bratti) family of Koper from 1429:
an insight into the world of the nobility of the largest late
medieval urban centre in Slovenia
- Ante **Bećir**, Tracing Factions and Power Struggles
in Late Medieval Trogir28–57
Sledenje frakcijam in spopadi za oblast v poznosrednjeveškem Trogirju
- Damir **Globočnik**, Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav.
Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih
desetletjih 19. stoletja58–103
Prešeren, The Vienna Slovenija Society and the Graz Triglav
Society. Prešeren Celebrations in Vienna and Graz in the Final
Decades of 19th Century
- Marija **Waukonig**, Ivan Žolger: Staatsrechtler – Minister ohne
Portefeuille – Delegat. Studie zur Elitentransformation in
der späten Habsburgermonarchie 104–119
Ivan Žolger: ustavni pravnik – minister brez listnice – delegat.
Prispevek k transformaciji elit v pozni Habsburški monarhiji
- Ilse **Reiter-Zatloukal**, Die Staatsbürgerschaft der bosnisch-herzegowinischen
Beamten vor und nach dem Umbruch 1918 mit besonderem
Fokus auf ihre Übernahme in den österreichischen Staatsdienst
und ihre Bezügeansprüche 120–151
Državljanstvo bosansko-hercegovskih uradnikov pred in po prevratu
leta 1918 s posebnim poudarkom na njihovem prehodu v avstrijsko
državno službo in njihovih pravicah do plače in pokojnine
- Uroš **Košir** – Aleš **Bedič**, Srebrna ptica izpod Jalovca – usoda
letala Consolidated B-24G Liberator 42-78259 »Bugs«
in njegove posadke 152–182
The Silver Bird Beneath Jalovec – The Fate of the Consolidated
B-24G Liberator 42-78259 “Bugs” and Its Crew

Radenko Šćekić – Aleksandar Ćuković, Political Transition in Montenegro 1989–2010	184–203
Politična tranzicija v Črni gori 1989-2010.	

V spomin – In memoriam

Iskra Vasiljeva Čurkina (Željko Oset)	206–207
Gerhard Pferschy (Peter Štih)	208–209

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Herwig Wolfram, Arnulf von Kärnten. Eine biographische Skizze (Peter Štih)	212–215
Jernej Kotar, Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493) (Jaka Banfi)	216–219
Jure Volčjak, Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1752–1757; Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1761–1771 (Janez Höfler)	220–223
Robin Okey, Towards Modern Nationhood: Wales and Slovenia in Comparison, c. 1750–1918 (Jan Bernot)	224–226
Mojca Ramšak, Antropologija vonja (Jernej Kotar)	227–228

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	229–232
Instructions for Authors	

Razprave

Damir Globočnik

Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav

Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih desetletjih 19. stoletja

GLOBOČNIK Damir, ddr., muzejski svetnik, SI-4240 Radovljica, Langusova ul. 29, damirglobočnik1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7401-6752>

Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav. Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih desetletjih 19. stoletja

Zgodovinski časopis, Ljubljana 79/2025, št. 1-2, str. 58–103, 107. cit.

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Prispevek opisuje Prešernove slovesnosti, ki so jih organizirali slovenski študentje na Dunaju in v Gradcu v letih 1864 do 1900, ter opozarja na naraščanje Prešernovega pomena v drugi polovici 19. stoletja. Prešeren je v petdesetih letih 19. stoletja moral tekmovali z Valentinom Vodnikom, konec 19. stoletja pa je že imel status največjega slovenskega pesnika. Dunajski in graški študentje so bili med prvimi, ki so dali prednost Prešernu pred Vodnikom. Na Dunaju je bila prva slovesnost v Prešernov spomin prirejena leta 1864, v Gradcu leta 1866. Na Dunaju je največ Prešernovih slovesnosti priredilo akademsko društvo Slovenija (ustanovljeno 1869), v Gradcu pa dijaško društvo Triglav (ustanovljeno 1875). Prispevek predstavlja programe posameznih Prešernovih slovesnosti, našteva odličnike in predstavnike drugih slovanskih društev, ki so se jih udeleževali, navaja poudarke v slavnostnih govorih in nekatere odzive na slovesnosti ter opozarja na dokaj nekritično poročanje o narodnih prireditvah.

Ključne besede: France Prešeren, »bésede«, slovesnosti, Akademsko društvo Slovenija, Dijaško društvo Triglav, Josip Stritar, Fran Levec

GLOBOČNIK Damir, PhD in Art History and History, Museum Councillor, SI-4240 Radovljica, Langusova ul. 29, damirglobočnik1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7401-6752>

Prešeren, The Vienna Slovenija Society and the Graz Triglav Society. Prešeren Celebrations in Vienna and Graz in the Final Decades of 19th Century

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 79/2025, No. 1-2, pp. 58–103, 107. notes.

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The article describes the Prešeren celebrations organised by Slovene students in Vienna and Graz between 1864 and 1900 and draws attention to Prešeren's growing importance in the second half of the nineteenth century. If in the 1850s Prešeren was still in competition with Valentin Vodnik, by the end of the nineteenth century his status as the greatest Slovene poet was undisputed. Slovene students in Vienna and Graz were among the first to give precedence to Prešeren over Vodnik. The first event honouring Prešeren's memory in Vienna took place in 1864. The first such event in Graz was held in 1866. Most Prešeren commemorations in Vienna were organised by the academic society Slovenija (est. 1869), while in Graz it was the student society Triglav (est. 1875) that organised the bulk of these events. The article presents the programmes of individual Prešeren commemorations, listing the prominent figures and representatives of other Slav associations and societies who attended these events, covering the principal emphases of keynote speeches, as well as some reactions to these events. It also draws attention to the relatively uncritical reporting of events of a national character.

Keywords: France Prešeren, commemorations, the academic society Slovenija, the student society Triglav, Josip Stritar, Fran Levec

Uvod

France Prešeren je za mesto prvega, »nacionalnega« pesnika v petdesetih letih 19. stoletja moral tekmovati z Valentinom Vodnikom, čigar spomin so ob stoletnici rojstva (1858) počastili s spominsko ploščo na rojstni hiši v Šiški in leto zatem z dvojezično publikacijo *Vodnikov spomenik / Vodnik-Album* (1859), ki jo je uredil staroslovenec dr. Etbín Henrik Costa. Akcija za postavitev Vodnikovega spomenika v Ljubljani je sicer po nekaj letih zamrla, tako da je Vodnik javni figuralni spomenik dobil šele leta 1889. Staroslovenci so slavili tudi pesnika Jovana Vesela Koseskega, ki so ga že leta 1870 počastili z izdajo zbranih del.

Prešernov nagrobni spomenik, postavljen leta 1852 na kranjskem pokopališču, je bil prvi slovenski javni spomenik, ki je nastal na podlagi množične narodno-zavedne pobude. Fran Levstik je v poročilu o Vodnikovi »bésedi« februarja 1863 v ljubljanski čitalnici pozval Ljubljano, naj počasti tudi Prešernov spomin, in napovedal, da bosta prvi Prešerna z »bésedo«¹ počastili škofovsko čitalnica (11. februarja 1863) in kranjska čitalnica (13. decembra 1863),² ki pa sta naslednje leto pozabili na Prešerna in znova slovesno slavili Vodnika. Dne 2. decembra 1865 so na pobudo Frana Levstika in Moritza Heinricha Penna na odru deželnega gledališča v Ljubljani priredili »Prešernovo básedo«, na kateri so izvedli Prešernov »Krst pri Savici«. V prizoru »Pesnik poslavljen« oziroma »Apoteoza Prešerna« so slovesno ovenčali Prešernov doprski kip (avtor kipa Franc Ksaver Zajec). Podobna »béseda« v Vodnikov spomin je bila na odru deželnega gledališča izvedena že 5. februarja 1858. Vodnikov kip je prav tako izdelal Franc Ksaver Zajec. Ljubljanska čitalnica je vsako leto počastila Vodnikov rojstni dan (3. februar) s posebno »bésedo«, prvo Prešernovo »bésedo« pa je pripravila 3. decembra 1867.³ Ljubljanski dijaki so 28. februarja 1869 pripravili v prostorih ljubljanske čitalnice skupno »bésedo« v Vodnikov in Prešernov spomin, izkupiček od vstopnine pa so namenili za Vodnikov spomenik.⁴

Mladoslovenci Fran Levstik (1831–1887), Josip Stritar (1836–1923) in Josip Jurčič (1844–1881) so leta 1866 poskrbeli za prvi natis Prešernovih *Poezij*,

¹ Češki izraz »béseda« se je v šestdesetih letih 19. stoletja uveljavil za poimenovanje prireditev z igrami, recitacijami, petjem, koncertnimi točkami, govori in predavanji, ki so jih začele organizirati ljubljanska in druge slovenske čitalnice.

² Fran Levstik, »Beseda ljubljanske čitalnice, Vodniku na spomin«, *Naprej*, 1863, št. 10.

³ »Beseda v nedeljo«, *Novice*, 1867, št. 50.

⁴ »Iz Ljubljane«, *Slovenski narod*, 1869, št. 24.

v katerem je bil objavljen znameniti esej, s katerim je Stritar ustoličil Prešerna na mestu prvega domačega poeta. Ideja o izdajanju zbirke slovenskih klasikov, v kateri pa so izšle samo Prešernove *Poezije*, je po mnenju Ivana Prijatelja nastala v okviru dunajskega literarnega društva, v katerem sta bila najbolj aktivna člana Jurčič in Stritar.⁵

Stritar je v eseju v prvem ponatisu Prešernovih *Poezij* zapisal, da je Vodnik »prvi poskusil naš jezik ubirati po umetnih ritmih«, za kar mu mora biti slovenski narod hvaležen. Vendar pa Vodnika ni mogoče imenovati veliki pesnik. »Kaj pa je prišlo za Vodnikom! – Preširen. Po prvi poskušnja v priprostih pesmicah – dovršena lirika, obenem narodna in umetna! Zastonj bi izkali v literarnih zgodovinah enake prikazni.« Takole se glasi ključna Stritarjeva misel: »Vsak omikan narod ima v literaturi moža, ktereга ne čestí, ne hvali samo, ktereга zares ljubi, kakor svojega prijatelja; vse mu je lepo na njem, vse ljubo, še celó njegove napake; rad se diči in ponáša ž njim in gorje mu tujcu, kteri bi se lotil njegovega ljubljénca – gréh se mu zdi vsaka beseda, ktera bi ga kolikaj grajala; gréh se mu zdi še premrzla hvala. Vsak narod ima moža, ktereга si misli s sveto, čisto gloriјo okoli glave. Kar je Angležem Shakespeare, Francozom Racine, Italijanom Dante, Nemcem Göthe, Rusom Puškin, Poljakom Mickiewicz – to je Slovencem Preširen! Vreden je vsaj, da ga časté in ljubijo ter se ponášajo ž njim in hvalijo nebesa, ki so jim že tako zgodaj, tako nenadoma, z domačimi pesmami Orfeja poslale.«⁶

Staroslovenci so častili Vodnika in Koseskega, mladoslovenci pa so izbrali Prešerna. Tudi dunajski in graški študentje so dali prednost Prešernu pred Vodnikom. Akademska mladina je po mnenju Ivana Prijatelja predstavljala najbolj aktiven del – »prednjo stražo in napadalno četo« mladoslovenskega gibanja.⁷ Tako je Jurčičev in Stritarjev rokopis za prvi ponatis Prešernovih *Poezij* z Dunaja prinesel Levstiku v Ljubljano študent prava Fran Šuklje.⁸

Slika 1: Josip Stritar (v: I. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Ljubljana 1961)

⁵ Prijatelj, Vloga 'omladine' v prvem obdobju, str. 211.

⁶ Stritar, *Pesmi Franceta Preširna*, str. 15–16.

⁷ Prijatelj, Vloga 'omladine' v prvem obdobju, str. 150; Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 5.

⁸ Šuklje, *Sodobniki, mali in veliki*, str. 67.

Slika 2: Josip Jurčič (v: Slovan, 1884, št. 7)

Slovenci so na Dunaju, kjer je študirala večina slovenskih visokošolcev, leta 1862 sicer zbirali tudi denar za Vodnikov spomenik v Ljubljani.⁹ Prešernov spomin pa so z večjo slovesnostjo počastili leta 1864. Pobudnik Prešernove »bésede« leta 1864 je bil najbrž Josip Stritar.¹⁰ Od takrat dalje je postala ta slovesnost tradicionalna. Janko Vencajz (1872–1895) navaja podatek, da so istega leta začeli slaviti tudi Vodnika, 9. februarja 1865 pa je priredila slovenska mladina v dvorani Dianabad Vodnikovo »bésedo«, pri kateri je sodelovalo Slovensko pevsko društvo.¹¹ Dunajski Slovenci so torej leta 1864 začeli prirejati vsakoletne Vodnikove in Prešernove slovesnosti. Sčasoma pa so začeli večjo pozornost posvečati Prešernu.

Na programu Prešernovih »bésed« in drugih slavnosti so bile Prešernove pesmi in pesmi oziroma skladbe drugih slovenskih, slovanskih in nemških avtorjev. Med nastopajočimi so prevladovali amaterji, toda vse, kar se na »bésedah« *»deklamuje, poje, gledališkega igra ali sicer godbe sliši, vse se tako navdušeno dela, da je potem tudi navdušena pohvala prav zaslužena«*.¹² Zaradi rodoljubnega zanosa, ki je prežemalo nastopajoče in občinstvo, so bili vsi izvajalci deležni (nekritične) pohvale.

Prešernova béseda 10. januarja 1866 v Gradcu (Društvo Slovenija)

Poročilo o Prešernovi »bésesti«, ki jo je 10. januarja 1866 v Gradcu priredilo literarno društvo Slovenija, je za *Novice* pripravil tamkajšnji poročevalec, ki omenja, da se že dolgo ni zbralo tako veliko Slovencev: *»Pevci so jasno pokazali, kako so se v kratkem času izurili, kajti reči se mora, da je bila vsaka pesem izvrstno in navdušeno popevana, kar so poslušalci tudi z živim ploskanjem priznali.«* Žal je predsednik Slovenije nenadoma zbolel in se je slovesnost začela brez običajnega uvodnega govora. Pravniki Švinger je izvrstno deklamiral Prešernovo pesem »Pevcu«, dr. Benjamin Ipavec (1829–1908) je mojstrsko izvedel svojo uverturo k operi *Tičnik*. *»Po besedi je bil ples, ki je trajal do belega dne v veliko veselje*

⁹ M., »Iz Dunaja 18. julija«, *Novice*, 1862, št. 30.

¹⁰ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 16.

¹¹ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 40.

¹² »Beseda na spomin Preširnu«, *Novice*, 1868, št. 50.

lepega spôla, kterega se je bilo res mnogo mnogo sešlo. Počastil je bil to besedo tudi nekdanji srbski minister Nikolajević in je bilo tudi več poslancev in druge imenitne gospode nazoče.»¹³

Prešernova béseda 5. januarja 1867 na Dunaju

Dne 5. januarja 1867 so slovenski visokošolci na Dunaju pripravili »bése-do« v Prešernov spomin, o kateri je poročal *Slovenski glasnik*. »Že ko smo nekaj dni pred dobili v roko po izbranem odboru osnovani program, pričakovali smo slovesnega večera; a ko je prišel omenjeni dan, videli smo z veseljem, da se je napravilo praznovanje, vredno največjega moža naše literature, praznovanje, s kakršnim se ni počastil do zdaj morda še nobeden naših pesnikov. – Razen obilnega števila Slovencev, zbralo se je bilo družih Slovanov toliko, da se nam je videlo kakor slovesno priznanje Prešernovega imena od vseh raznih sinov matere Slave.« Poročevalec navaja, da je bilo polnoštevilno prisotno društvo hrvaških dijakov Velebit. Na proslavi so bili tudi člani poljskega društva Ognisko, Čehi, Slovaki, Srbi, Rusini idr. V govoru slavnostnega govornika, študenta prava Alberta Levičnika (1846–1934), je bilo mogoče čutiti vpliv Stritarjevega eseja in ost, naperjeno proti noviškem in daničinem (staroslovenskem) razumevanju Prešerna.¹⁴ *Slovenski glasnik* piše, da je Levičnik »lepo razpeljal duh Prešernovih poezij« in opozoril na Prešernove zasluge za slovensko literaturo in narod in na dolžnost vsakega narodnozavednega Slovenca, »potegniti se za njegovo vzvišeno mesto domišljavam enostrancem – tudi med našimi rojaki – nasproti«. Levičnik je govor končal z navdušenim poslavljanjem Prešerna. Sledile so pevske točke. Pevci slovenskega pevskega društva pod vodstvom Jerneja Brezovarja naj bi peli tako izvrstno, da so morali vsako pesem ponoviti. »Igro na gosli je g. J. Kos po splošni in vseh izvedencev sodbi jako umetno izpeljal.« Po končanem programu je mlad Rusin zapel nekaj narodnih pesmi. Že med »bése-do« je prispelo več telegramov, ki so jim navzoči gromovito odzdravljali. »Pozno po noči smo se poslovili od svojih gostov, in smo se razhajali zadovoljni, kakor v svesti, da je Prešernov duh bival med nami in ,nam srce vnel za čast dežele.«¹⁵

Prešernova béseda decembra 1867 (Dijaško društvo Sava)

Novembra 1867 je bilo na pobudo Frana Levca (1846–1916) in Frana Šukljeta (1849–1935) ustanovljeno slovensko dijaško društvo Sava, ki je decembra istega leta priredilo Prešernovo slavnost.¹⁶

Laibacher Tagblatt piše, da je bil med številnimi prisotnimi na Prešernovi »bése-di« tudi ruski škof Rajewsky. Slavnostni govornik je bil Fran Levec. *Laibacher Tagblatt* je z vprašajem pospremil Levčevo misel, da je Prešeren prvi vnesel

¹³ »Iz Gradca 16. januarja«, *Novice*, 1866, št. 4.

¹⁴ France Koblar, opombe k: Stritar, *Zbrano delo*, Šesta knjiga, str. 445.

¹⁵ »Iz Dunaja«, *Slovenski glasnik*, 1867, št. 2, str. 30.

¹⁶ »Dunaj 30. nov.«, *Novice*, 1867, št. 49; Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 44.

svobodomiselne zamisli v slovensko literaturo in naj bi kot prvi med Slovenci promoviral idejo panslavizma.¹⁷

Slika 3: Fran Levec (v: I. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Ljubljana 1961)

Slika 4: Fran Šuklje (v: I. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Ljubljana 1961)

Prešernova béseada 2. decembra 1868 (Dijaško društvo Jug)

Nekateri člani dunajskega društva Sava so zagovarjali zamisel o slovensko-hrvaškem društvu. V dogovoru s hrvaškim društvom Velebit so februarja 1868 ustanovili novo skupno društvo Jug.¹⁸ Edina pomembna javna prireditev, ki jo je na predlog društvenega tajnika Frana Levca organiziralo društvo Jug, je bila Prešernova »béseada« 2. decembra 1868 v dvorinah gostilne Zum grünen Tor.¹⁹

Literarni zgodovinar in prešernoslovec Fran Levec, ki je v letih 1867 do 1871 na Dunaju študiral slavistiko, germanistiko, zgodovino in zemljepis, je v poročilu o Prešernovi »béseadi« 2. decembra 1868 kritiziral staroslovenske kulturne prireditve v Ljubljani. Zapisal je, da je »debelo gledal«, ko je v *Novicah* prebiral ocene »pre-

¹⁷ »Preschernfeier«, *Laibacher Tagblatt*, 1867, št. 280.

¹⁸ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 44.

¹⁹ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 61.

krasnih« »bésed« v preteklem tednu. »Tukaj je stalo črno na belem, da je, postavim, gospodičina I. I. tako ,ljubko‘ popevala, kakor slavček v grmiču, (tako ljubko, da bi jo bil moral človek kar-) in da je njeno petjo ,žvergolelo‘ po naših ušesih kakor škrjančkova pesmica po jasnem zraku. In jaz, ki sem jo tudi slišal, obsodil sem jo za prav navadno pevko. Gospod I. postavim, je tako ,izvrstno‘ igral in tako dobro rešil svojo nalogo, da bi ga bili želeli videti na vsakem očitnem odru. In jaz, ki sem ga tudi videl, sem bil prepričan, da bi mu bilo občinstvo v vsakem očitnem teatru žvižgalo, – ako bi bil le slovenski igral; kajti tako je lomil slovenščino, kakor preklje. In v takem tonu jo bila pisana vsa kritika, ter se končala z navadno frazo: Vodo bi v Savo nosili, ako bi hoteli o igri ali petji te gospé, tega gospoda itd. le besedo hvale izgubiti.« Ko je Levec povpraševal naokrog, zakaj vsepovprek hvalijo vse čitalniške prireditve, nikoli pa ni slišati kritičnih besed, ko bi bile te na mestu, je izvedel, da v čitalnicah igrajo in pojejo samo diletanti in jih je torej hočeš nočeš treba hvaliti. Zato je sklenil, da ne bo napisal nobenega poročila o »bésedah«, kajti diletantov ni treba vedno in povsod hvaliti.

Vendar je tudi Levec poročilo o Prešernovi »bésedi«, ki so jo 2. decembra 1868 v dvorani gostilne Zum grünen Thor na Dunaju pripravili slovenski in hrvaški dijaki oziroma njihovo društvo Jug, napisal v enakem tonu, kot so se glasila vsa prejšnja poročila o čitalniških in drugih narodnih prireditvah. »In če denes nezvest postanem svoji obljubi ter vzamem pero v roke, da napišem nekaj vrstic o besedi, katero so napravili dunajski Slovenci združeni s Hrvati 2. decembra v dvoranah ,zum grünen Thor‘ v spomin rojstnega dneva našega Preširna, storim to: prvič ker je ta slovesnost veljala najboljšemu Slovencu in največemu jugoslovanskemu pesniku, pesniku, ktereга Slovenci sicer visoko cenijo, v dejanji pak celo toliko ne slave, kakor veliko veliko manjšega Vodnika, da še toliko ne, kakor nekatere živeče pesnikarje [op. Levec je namigoval na J. V. Koseskega]; drugič so to slovesnost napravili dunajski ,vseučilišniki‘ (kakor nas g. Teran imenuje) kterim so nekteri slovenski listi in gospodje prav gorki. Mislim, da mi torej nihče ne bo zameril, ako pro domo sua kot študent nekaj besed spregovorim. In tretjič je bila Preširnova beseda res taka, da se more očitno pohvaliti.«

Pel je dijaški pevski zbor iz »trideset krepih, večidel slovenskih grl« pod vodstvom pevovodje Jerneja Brezovarja. »Kdor je bil kedaj na Dunaji, gotovo bo vedel, kako težavno je tukaj samo dober kvartet ustanoviti, koliko težavniše je moralo tedaj še g. Brezovarju biti slovenske pevce, raztresene po vseh triintridesetih predmestjih velikega Dunaja v velik zbor združiti, ter ga toliko izučiti, da si je upal z njim na očitni oder stopiti! G. Brezovar je svoj zbor tako izuril, da so Slovenci prvi pevci med tukajšnjimi slovanskimi študenti, in da so pri vlanskih vseslovanskih shodih celo vrle Čehe v petji prekosili. Njemu torej vso čast! Vsaki čitalnici – tudi ljubljansko ne izvzemši – bi privoščili tacega pevovodja kakor jo g. Brezovar, in takega pevskega zbora kakor je njegov!« Na programu pevskega zbora so bile pesmi »Strunam« (Kamilo Mašek), »Predivo je plela« (Vatroslav Lisinski) in zbori »Domovina«, »Lovec« in »Venec slovenskih pesmi«. »Posebno zadnja pesem je elektritizirala vse navzoče Slovane; tudi ,Lovec‘ se je moral ponoviti.« Levec je pohvalil mezzosopran gospodične hrvaškega rodu Ljubice Göttling-Bogovičeve,

ki je zapela Kukuljevićevo »Molbo« in Mile Zdrobnikovo »Tebi«. Na glasovirju jo je spremljal češki komponist prof. Arnošt Förchtgott Tovačovský (1825–1874). Kavić je na violončelu igral »Slavjanina« (Ivan Oertl), Kos²⁰ pa Koncert št. 9 v a-molu Charlesa de Beriota. »G. Kos je že po slovenskih čitalnicah znan kot mojster na goslih. Dosti bodi torej, ako denes samo to o njegovi igri omenim, da nas je med vsem, kar smo ta večer slišali, naj bolj razveselila ter nas najbolj navdušila.«

Slavnostni govornik je bil nekdanji podpredsednik Save Ferdinand (Ferdo) Ullrich (1846–1900), ki je poudarjal, da je treba Prešerna častiti kot velikega pesnika, blagega moža in navdušenega Slovana. »Bésede« se je udeležilo okoli tristo gostov, poleg Slovencev in Hrvatov tudi Srbi, Čehi, nenavadno veliko Rusinov in celo Poljaki, oficirji stacioniranega polka Leopold in »lep venec – lepih Dunajčank«. Poljakom naj bi sam minister Potocki rekel, naj se udeleže Prešernove »bésede«, ko ga je šel odbor poljskega akademskega društva Ognisko vprašat, kaj naj stori s povabilom. Prispelo je več telegramov, mdr. so jih poslali narodna čitalnica v Kranju, uredništvo *Slovenskega naroda* v Mariboru, Dramatično društvo v Ljubljani in več rodoljubov na ljubljanski gimnaziji.

»Pozno čez polnoč smo se razšli trdno prepričani po vsem, kar smo slišali in videli, da Preširnovе besede, kakoršne so Slovenci že pet let za vrstjo in letos v družbi s Hrvati napravili, so najlepše veselice, kar jih dajo tukajšnji slovanski študentje. Želeti bi bilo, da bi se v tej zadevi tudi v domovini kaj več storilo, kakor se je do zdaj.

Predno končam, mislim, da spolnim svojo dolžnost, ako osnovalnemu odboru zasluženó zahvalo izrečem, da je vso slovesnost dobro vredil in taktno vodil in pa, da lepih Dunajčank ni pozabil povabiti k besedi. Sicer si je marsiktero srce želelo zraven sebe ,ljubeznjive‘ Slovenke namestu ,zale‘ Dunajčanke, pa saj tudi Preširen ni samo svoje Julije slavil in ljubil kakor Petrarka ne samo svojo Lavre, mislim torej, slovenska dekleta, da ne boste hude na nas zastran te reči. Ko bi se vam bili pa vendar-le malo zamerili, pa tudi nič ne de, se bomo že pobogali kedar pridejo prazniki!«²¹

Na četrti seji Juga, ki je bila 8. decembra 1868, je interpeliral hrvaški član Sieber predsednika Josipa Sernca, zakaj se na Prešernovi slavnosti ni pela nobena srbska pesem, kar je žalilo narodni čut prisotnih Srbov. Ullrich je pojasnil, da niso imeli na voljo novih pesmi, starih pa niso hoteli peti.²²

Prešernova báseda 2. decembra 1869 (Akademsko društvo Slovenija)

Slovenski študentje so želeli ustanoviti novo, zgolj slovensko društvo, v društvu Jug pa bi ostali, če bi se primerno preoblikovalo. Snovali so društvo z imenom

²⁰ Ivan Kos (1846–1907) je na Dunaju študiral filozofijo in se nato prepisal na trgovsko šolo. Član Slovenije je postal v šolskem letu 1869/70 (glej: D. Globočnik, »Nekaj gradiva o prvih slovenskih časopisnih karikaturistih«, *Acta historia artis Slovenica*, 2003, št. 8, str. 177–190).

²¹ Š-š-š-š-š! (Fran Levec), »Pismo z Dunaja (Preširnova beseda)«, *Slovenski narod*, 1868, št. 106.

²² Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 64.

Mladika. Dne 26. maja 1869 je bilo namesto Juga ustanovljeno novo akademsko društvo Slovenija. Predsednik pripravljalnega odbora je bil Fran Levec. Med pobudniki društva so bili dr. Fran Celestin, Luka Lavtar, Fran Šuklje, Ljudevit Jenčič in Fran Skaberne. Prvi predsednik Slovenije je postal jurist Ferdinand Ullrich, odborniki pa Levec, Skaberne, Šuklje, Jernej Brezovar in Fran Zaplotnik. Društvo je konec leta 1869 imelo že skoraj sto članov.²³

Akademsko društvo Slovenija se je želelo predstaviti drugim Slovanom na Dunaju s Prešernovo slavnostjo.²⁴ Dne 2. decembra 1869 je Slovenija pripravila Prešernovo »bésedo« v dvorani Zu den drei Engeln (Wieden).²⁵

Dopisnik *Slovenskega naroda* je bil sicer zadržan in ga na slovesnosti ni bilo, vendar je zapisal, da je bila sijajna, kakor pravi vseslovanski shod. »Govorili so zastopniki vseh slov. narodov, celo en – Bokelj [op. prebivalec Boke Kotorske], kteremu je komisar besedo jemal. Najbrž da s politično namero: Čehe in Slovence izolirati in samim Poljakom dati avtonomijo, ne bode nič. Poljaki sami, razen bankrotnega Ziemiałkowskega, – tega danaejskega darú ne marajo. Krakovski ‚Kralj‘ piše: ‚Ali se bodo Čehi, Moravci, Šlezci, Slovenci in Dalmatinci dobrovoljno nemškemu jarmu podvrgli? Kaj bi bilo, če že zdaj ena pest Dalmatincev vso vojsko v šahu drži, ko bi tuj avstrijski sovražnik tem narodom ponudil svobodo? Zakaj bi Čehi, Slovenci in Dalmatinci ne upali boljše prihodnosti, nego jo imajo pod zdanjim gospodstvom? Zakaj bi državo branili, ki jim ni domovina? Le zaslepljenec ne vidi, da se te dežele ne bodo dale ponemčiti.«²⁶

Slavnostni govornik je bil soustanovitelj Slovenije Fran Levec. Svoj govor je zaključil s Stritarjevo mislijo v eseju iz leta 1866: »In kadar pride odmenjeni čas, da bo mati Slava sklicala svoje otroke pod svoja krila, smel se jej bo brez strahu približati tudi mali slovenski narod, podal jej bo drobno knjigo – Prešernove poezije – ter ponosnega srca rekel: Storil sem svojo dolžnost!«²⁷

Fran Levec je 7. februarja 1869 pisal svojemu dekletu, da je bila »béseda« »jako lepa«. »Ljudi je bilo okrog 300, denarja nam je ostalo kakih 90 gld.«²⁸

Prešernova báseda 2. decembra 1870 (Akademsko društvo Slovenija)

Levec (v šolskem letu 1870/1871 predsednik Slovenije) je bil tudi slavnostni govornik na Prešernovi »bésedi«, ki jo je 2. decembra 1870 pripravilo akademsko društvo Slovenija. Organizacijo slavnosti je vodil poseben tričlanski odsek pod vodstvom Frana Šukljeta, ki je sklenil, da običajnega plesa po »bésedi« ne bo.²⁹ Odseku je uspelo za Prešernovo proslavo zbrati 137 goldinarjev.³⁰

²³ Prijatelj, prav tam, str. 76 in 91.

²⁴ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 52.

²⁵ P., »Slovenski studentje«, *Slovenski narod*, 1869, št. 138.

²⁶ »Iz Dunaja 4. dec.«, *Slovenski narod*, 1869, št. 143.

²⁷ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 93. – Danajski dar je dar, ki ni dan iz prijaznosti, ampak z zahrbtnim namenom.

²⁸ Prijatelj, prav tam.

²⁹ -u- (Josip Jurčič), »Béseda v Prešimov spomin na Dunaji«, *Slovenski narod*, 1870, št. 136.

³⁰ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 57.

Josip Stritar v članku o Prešernu v *Zvonu* (1870, št. 22) navaja: »Eno mesto je, kjer peščica največ mladih, od svoje domovine ločenih mož praznuje vsako leto Prešernov god z veseljem, z navdušenjem, kakor obhajajo zvesti sinovi god svojega ljubljenega očeta. Kar smo dolgo na tihem želeli, to se je spolnilo. Prešeren je središče narodnega življenja slovenski mladini na Dunaju. Njegovo ime zapiši na zastavo in navdušeni se bodo zbirali okrog nje. Tu ni strank, ni razpora v mnenju. O vsaki stvari se oglašajo (kar je čisto naravno) različne misli, o Prešernovi slavi so vsi ene misli. Slovenija nima imena, katero bi tako kakor Prešernovo povzdigovalo, budilo in v ljubezni družilo srca slovenske mladine. Prešernovo ime nam je simbol slovenske umetelnosti in poštene izobražene narodnosti. In hoc signo vinces!«³¹

Ivan Prijatelj poudarja, da je slovesnost 2. decembra 1870 potekala v senci nemško-francoske vojne, zaradi pruske nevarnosti pa je južnoslovanska mladina na Dunaju začela na skupnih shodih razpravljati o južnoslovanskem vprašanju. Pod vplivom pruskega triumfa so medsebojna nasprotja v slovenskem taboru stopila v ozadje, tako da je bilo poročilo o slovesnosti objavljeno tudi v *Novicah*.³²

Program prvega dela večera je bil naslednji: Rossinijeva uvertura iz *Viljema Tella*, pozdrav predsednika Frana Šukljeta, »Na morju« (Davorin Jenko, moški zbor), slavnostni govor Frana Levca z naslovom »Vodnik in Prešeren«, koncert za kontrabas (skladatelj J. J. Abert, igra V. Sladek, spremljava na glasovirju Pavlik), »Ja sam Srbin« (Hlavkov moški zbor), »Slovo od mladosti« (deklamacija Janka Kersnika), »Zvezdi« (»bariton solo z brenčočim zborom« A. Nedvėda), »Jinochův zpěv« (besedilo R. Vašička, napev Arnošt Förchtgott Tovačovský, moški zbor, posvečen češkemu akad. društvu na Dunaju), »Češke narodne pesmi« (kontrabas V. Sladek, glasovir Pavlik), »Cigani« (Vogelnov moški zbor). V drugem delu večera je sledila zabava, na kateri je kapela c. kr. hrvatskega 53. pešadijskega polka nadvojvode Leopolda pod vodstvom kapelnika Czanskega zaigrala kadriljo srbskih narodnih pesmi (Davorin Jenko), skladbe »Rudolfsklänge« (valček Josefa Straussa), »Slepi godec« (Prochova balada, solo na spevorogu kapelnik Czansky), »Spominski list iz Prage« (Komsákov humoristični potpourri), Straussovo polko-mazurko »Die Emancipierte«, Gounodove »Spomine iz Fausta«, »Bal masque« (Seifertova polka française), uverturo po jugoslovanskih napevih (skladatelj Kviatovski) in »Naprej« (Simon in Davorin Jenko).³³

Na Prešernovo »bésedo« so osebno povabili nekatere odličnike. Hrvaški pesnik, general Petar Preradović (1818–1872), se sicer ni udeležil slovesnosti iz strahu pred ognjevitimi govori, vendar je dal brezplačno na razpolago godbo zagrebškega polka nadvojvode Leopolda.³⁴

Poročevalec *Slovenskega naroda* Josip Jurčič (podpredsednik Slovenije) navaja, da je bilo na slovesnosti okoli 900 do 1000 oseb, večinoma slovanskih visokošolcev. Med odličnimi gosti so bili dvorni svetovalec Napret, ministerialni tajnik Matej Cigale, član državnega sodišča advokat dr. Matija Dolenc, zastopnik

³¹ Josip Stritar, »Prešernu na spomin«, *Zvon*, 1870, št. 22. – In hoc signo vinces. – lat. V tem znamenju boš zmagal.

³² Prijatelj, Vloga 'omladine' v prvem obdobju, str. 729.

³³ »V spomin rojstnega dneva dr. Fr. Prešerna«, *Novice*, 1870, št. 48; »Iz Dunaja«, *Slovenski narod*, 1870, št. 139.

³⁴ Šuklje, *Sodobniki, mali in veliki*, str. 96.

Rusov Kudravcev, advokati dr. Chrobat, dr. Pogačnik, prof. Robič idr. Prisotni so bili odborniki slovanskih društev. Obširni salon je za vse ljudi postal pretesen, zato so ti napolnili tudi galerije in stransko sobano.

»V zadnjič že sem vam bil poslal program. Preveč so bile že hvaljene posamezne enake narodne produkcije, tako da se bojim ponavljati že obrabljene hvalilne besede, ako govoril o izvedenji posameznih točk.« Predsednik pripravljalnega odbora Šuklje je poudaril, da je razpršene in politično ločene sinove iste matere zbral duh Prešernove muze. Slovanske goste je prisrčno pozdravil v imenu rodoljubja, svobode in bratske ljubezni. »Na moru« Davorina Jenka je zapel moški zbor več kot petdesetih slovenskih in nekoliko čeških pevcev pod vodstvom Jana Jiřika. Član dvorne opere V. Sladek je na kontrabasu zaigral »Koncert« Johanna Josepha Aberta. *»Junaško se je boril gosp. V. Sladek, iz operinega orkestra, z neukretnim kontrabasom; obdeloval ga je s čudovito urnostjo, ne brez gracije, mečil ga je ter gládil tako, da mu je res izvalil glasove, kakoršnih bi se človek ne nadejal od tega muzikalnega – Izteklôsmá! Z glasnim ploskanjem je bil zmagovalec pozdravljen.«*³⁵

Na pohvalo sta naletela tudi deklamacija Janka Kersnika »Slovesa od mladosti« in igranje kapele c. kr. hrvatskega 53. pešpolka nadvojvode Leopolda. Med govorniki so bili predsednik ruskega društva Ruskaja osnova Monasterski, predsednik češkega Slovanskega akademičnega društva Avguštín, Hrvat Klaić in Srb Izajlović, ki so poudarjali slovansko slogo. Prispelo je okoli 20 telegramov (dr. Razlag za društvo Slovenija v Ljubljani, dr. Bleiweis za ljubljansko čitalnico, dr. Costa za Slovensko matico, češka mladina v Pragi, slovanski študentje v Zürichu).³⁶

*»Preobširen bi bil, ko bi hotel na drobneje govoriti o izpeljavi programa. Dva in petdeset izbranih glasov močan pevski zbor, virtuoza produkcija na kontrabasu g. Sladeka, uda dvorne opere, slovanska vojaška godba, navdušeni govori, lep red in izgledno razumljenje; to je nas povzdigovalo. /.../ Zadovoljni in ponosni so bili mladi osnovatelji na vršenje in izidom slavnosti tem laglje, ker so ravno prej tisti večer nemški študentje imeli velikansk zbor in velikansk – tepež in škandal med seboj. Častitelji Prusije in pa Avstrijci so med seboj bili in lasali se, zastave trgali in divjali kakor besni. In v nemškem taboru je zmerom kultura, pri nas pa surovost?!«*³⁷

Fran Levce je v govoru označil Prešerna za duševnega velikana. Vodnik je bil sicer prvi, ki je slovenski jezik vpeljal v znanost in beletristiko. »Toda Vodnikova veljava se ne sme iskati v njegovi poetiški velikosti! Večega poetiškega talenta, nego je bil Vodnikov, bi bilo treba, da bi se bil mogel osvoboditi vseh zavir tedanjega časa, da bi bil mogel v svoji elementarni moči za svojo poezijo osnovati si primerno poetiško obliko.

Nego za kar bomo Vodniku večno hvaležni, za kar bomo večno spoštovali tega častitega moža ter šteli ga mej slovenskega naroda prave dobrotnike: to je njegova poštena dobra volja, njegova neutrudljiva delavnost, njegova nesebična in plodunosna ljubezen do domovine.« Vodnik je očistil slovenski jezik, spodbudil je

³⁵ »Beseda«, *Zvon*, 1870, št. 24, str. 388. – Izteklôsem naj bi pomenil »presežajoč svojo vrsto« (glej: S. L., »Stóperv«, *Zvon*, 1870, št. 23).

³⁶ -u- (Josip Jurčič), »Prešernova slavnost na Dunaji«, *Slovenski narod*, 1870, št. 142.

³⁷ »Na Dunaji 4. dec.«, *Novice*, 1870, št. 49.

učence in jim vcepil ljubezen do domovine – zasejal je seme v slovensko knjigo, »a zeleneti ga ni videl, cvetu ni poznal, sadu ni učakal.« Vodniku s svojim delovanjem ni uspelo seči preko meja slovenske domovine.

Kar je Vodnik začel, je Prešeren genialno dokončal, je poudaril Levec. »Preširen še le je naš pismeni posebno poetiški jezik ustvaril, Preširen šele je slovensko poezijo osnoval!« Levec je Prešernove *Poezije* označil za »narodno svetinjo«. »Mož, ki je v zakladnico naše narodne literature prvi založil biser, ki nima vrednosti samo za slovenskega rodoljuba, nego čigar vrednost je priznana in bode toliko bolj priznana, kolikor više in razširneje se bode njegov svit razlil po vsem slovanskem, po vsem sosednem kulturnem svetu – ta mož je Preširen! /.../ Prva slovenska knjiga, s katero se vsak pravi domoljub diči in ponaša, katero pa tudi izobražen Neslovenec, ki jo pozna, visoko ceni ta knjiga so Preširnovae poezije! /.../

Preširen je stvaritelj našega pismenega jezika, budnik naše poezije, zgodnja danica slovenskemu narodu! /.../ Tako sta živela, tako delala za slovenski narod Vodnik in Preširen ob času, ko je dvojno gorjé ležalo na naši domovini: gorjé samooblastne vlade in gorjé tujega tlačiteljstva, ko je bila greh vsaka svobodna misel in ko se je rodoljubje imenovalo zločinstvo! Kakor dva iz nebes poslana nam Orfeja sta budila svoje rojake ob tem žalostnem času, ko ni sijalo 'upa solnce' naši domovini, in oznanjevala jim ljubezen do slovenskega naroda, do slovanstva, do vsega človeštva! Iz nebes poslana sta na zemlji živela in zdaj počivata – v naših srcih!«³⁸

Levec je 4. decembra 1870 pisal svoji nevesti, da so celo dr. Janez Bleiweis, dr. Etbin Henrik Costa in dr. Radoslav Razlag poslali telegram, dva dneva kasneje pa je poročal naslednje: »Kamor grem, mi srečo voščijo tuji slovanski in neslovanski dijaki kot predsedniku prvega akad. društva dunajske univerze! Ali nismo velike živine? Vsak pravi, da take besede kakor Slovenija ne more napraviti nobeno drugo društvo ... Ljudij je bilo okrog 77 ... Ljudje so kar od navdušenja plesali. Celó Dunajčanke, ki niso nič razumele, so bile vse navdušene; ostale so do 1. čez polnoč med nami.«³⁹

Dne 15. septembra 1872 so odkrili spominsko ploščo na Prešernovi rojstni hiši v Vrbi. Pobudniki postavitve plošče so bili pesnikovi rojaki, za slovesno odkritje pa je poskrbel poseben odbor slovenskega Pisateljskega društva oziroma mladoslovenci, ki so v tem času hoteli pridobiti vpliv v društvu Slovenska matica.⁴⁰ Slavnostno pesem, kantato »Na Prešernovem domu 15. septembra 1872«, je napisal Josip Stritar, ki je bil od leta 1872 častni član dunajske Slovenije, uglasbil pa jo je dr. Benjamin Ipavec. Na odkritju plošče je kantato izvedel moški pevski zbor ljubljanske čitalnice. Tam je bilo okoli šest tisoč ljudi, med katerimi pa ni bilo staroslovenskih prvakov. Delovanje Pisateljskega društva je zaradi nasprotovanj med staroslovenci in mladoslovenci kmalu zamlrlo.

³⁸ Fran Levec, »Vodnik in Preširen (Slavnostni govor Fr. Levca pri Prešernovi besedi na Dunaji 2. decembra 1870)«, *Slovenski narod*, 1870, št. 144.

³⁹ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 102.

⁴⁰ Ivan Prijatelj je menil, da je načrt za sicer neuspešni poskus mladoslovenskega prevzema društva Slovenska matica nastal v okviru dunajske Slovenije. Na 2. občnem zboru Slovenije 6. novembra 1869 je Fran Levec govoril tudi o slabi organiziranosti Slovenske matice; predlagal je, naj se vsaj dvajset študentov vpiše v to društvo, nato pa bi na občnem zboru lahko izvolili odbor po svoji izbiri (Prijatelj, Vloga 'omladine' v prvem obdobju, str. 671–672).

Medsebojna nasprotovanja v slovenskem taboru so vplivala na prirejanje Prešernovih slovesnosti. Dr. Andrej Ferjančič (1848–1927), ki je bil slavnostni govornik na Prešernovi slavnosti v čitalnici v Vipavi leta 1870, se je spominjal, da je med njegovim govorom dekan Jurij Grabrijan (1800–1882), ki je bil Prešernov sošolec in tudi sam pesnik, polglasno momljal: »*Kaj govori ta o Prešernu: pijanec je bil.*« Med izvajanjem »Venčka narodnih pesmi«, ki ga je zložil Josip Kocijančič (1846–1878) in v katerem je bila omenjena tudi beseda »far,« pa sta Grabrijan in Tomažič začela glasno vpiti »Fuj, fuj!«, nato pa sta zapustila dvorano. Množica ju je spremljala z vzkliki: »Ven!«⁴¹

Prešernova »béseda« 29. decembra 1872 v Gorici je izvrstno uspela, čeprav goriška čitalnica, ki so jo vodili staroslovenci, ni hotela odstopiti svojih prostorov za »bésedo«. Pripravljalni odbor se je zato dogovoril z italijanskim filharmonično-dramatičnim društvom, tako da je »béseda« potekala v dvorani tega društva »Pri zlati zvezdi«. Dvorano je krasil ovenčan Prešernov kip. Prisotnih je bilo okoli petsto rodoljubov, od katerih je bilo okoli 150 gospa in gospodičen. Med uglednimi gosti so bili deželni glavar grof Coronini, okrajni glavar baron Rechbach, ravnatelj Schaffenhauer, Diak, Rajakovič, več mestnih advokatov in deželnih poslancev.

Slavnostni govornik je bil Fran Levec, ki je od jeseni 1871 poučeval na goriški gimnaziji. Pevci so zapeli kantato »Na Preširnovem domu« in Jenkovo »Šta čutiš, Srbije tužni?«, ki so jo morali ponavljati. Enako krasno so odpeli Nēdvedovi kompoziciji »Mili kraj« in »Domovina«. Tenorist Razinger je Nēdvedovo »Darilo« »*pel kakor slavček in je izobraženim muzikom posebno dopadal*«. S svojim lepo donečim glasom in globokim občutkom za izvedbo Maškove »Nezakonske matere« je poslušalce očaral Josip Nolli. Občinstvo je navdušeno sprejelo deklamacije gospodičen P. Doljakove (»Neiztrohnjeno srce«) in Luize Dolenjčeve (Dengova variacija o »Mili lunici«). Po koncu uradnega dela programa je bil ples. Kadriljo je plesalo 40 parov. Pozdravne telegrame so poslala tudi dunajska društva Slovenija (»*Preširnov spomin slaveče pozdravlja, Slovenija 'na Dunaji*«.), Akademický spolek (»*Bratri slovanski! Jen svorne nase je budocnost. Vam pozdra, srdecny vykazuje bratr ces akademicky spolek.*«) in Ruskaja osnova (»*Počiteljem pamiat svojego nezabvennoho Preširna prinosim sardečnoje pozdravljenje i bratskih priviet.*«) ter Josip Stritar (»*Slava Preširnu! Pozdrav Vam, bratje, na soče bregovih, pesnika zbrani čestit, sebi, narodu na čast.*«).⁴²

Komers 9. marca 1872 (Akademsko društvo Slovenija)

Leta 1872 oziroma na začetku leta 1873 dunajskemu akademskemu društvu Slovenija ni uspelo pripraviti Prešernove »bésede«.⁴³ Vzrok naj bi bilo pomanjkanje in neenotnost pevcev. »*Dosti je tem neugodnostim tudi kriva neka smešna*

⁴¹ Andrej Ferjančič, »Iz mojih spominov«, *Življenje in svet*, 1927, št. 15, str. 420–421.

⁴² »Iz Gorice 2. jan.«, *Slovenski narod*, 1873, št. 4; M. R. (Fran Levec), »Preširnova slavnost v Gorici«, *Soča*, 1873, št. 2.

⁴³ 4. februarja 1872 so Prešernovo slovesnost pripravili slovenski dijaki v Celovcu (po: »Vabilo k besedi«, *Slovenski narod*, 1872, št. 14).

in kvarna, rekel bi, ljubosumnost (da si to nij pravi izraz) med dijaki, ki pridejo iz ene in druge gimnazije, iz ene ali druge kronovine. Vsacemu še nekoliko cofa provincijalizma visi.»⁴⁴

Zato so Prešernov spomin počastili s slovesnim shodom oziroma komersom 9. marca 1872. Odbor Slovenije je sklenil, da drugih društev uradno na komers ne bo vabil. Vabljeni so bili samo slovanski prijatelji in starejši na Dunaju bivajoči Slovenci. Denar, ki bi bil zbran na komersu, pa bi namenili za stradajoče Notranjce in Dolenjce. Kljub temu je na komers prišlo nekaj slovanskih gostov, mdr. univerzitetna profesorja iz Kijeva in Odese. Prisotna sta bila slovenska poslanca dr. Poklukar in Rudež.

»O petji mi je kot nemuziku težko govoriti, a gospodje nazoči muzici so trdili, da slovanski kor nijmaj nič strahu pred vsemi družimi slovanskimi in tudi nemškimi studenti ne (poslednje je posebno vladni komisar poudarjal), ni glede musikalične vede, ni vrednosti glasov,« je zapisal dunajski poročevalec. Pečovodja je bil Josip Kocijančič, ki je prispeval tudi dve lastni novi skladbi. Prof. Arnošt Förchtgott Tovačovský *»se je o njih jako ugodno izrazil, in ravno tako o njegovem narodnem venci, kateri se bode prihodnjič tudi v slovanskem pevskem zboru pel.«*

Na programu komersa je bil poleg pevskih točk (Prešernove pesmi, dve pesmi Borisa Mirana = psevdonim Josipa Stritarja, narodne pesmi) tudi humorističen spis *»Zlata jabolka za postni čas«*. Po končanem programu je sledila zabava z napitnicami. Zbrali so 62 oziroma 88 goldinarjev in 88 kron.⁴⁵

Koncert akademskega društva Slovenija 12. decembra 1874

Dne 12. decembra 1874 je dunajsko akademsko društvo Slovenija namesto Prešernove *»bésede«* pripravilo koncert z vstopnino, zbrani denar (225 goldinarjev in 25 kron) pa so izročili Prešernovi nezakonski hčeri Ernestini Jelovšek (1842–1917), ki je tedaj skupaj z materjo Ano Jelovšek (1823–1875) v skromnih razmerah živela na Dunaju.⁴⁶

Novoizvoljeni predsednik Slovenije Karel Slanc (1851–1916) je na volilni skupščini Slovenije 4. decembra 1874 poročal: *»Srce se nam je topilo radosti, ko smo čuli zgodbo, da je k g. Pogačniku prišla ženska, rekoč mej drugim: Jaz sem žena Vašega največjega slovenskega pesnika Prešerna, Ti ženi se pravi Ana Jelovšek, rodila je Prešernu dva otroka: Franceta in Ernestino. Franceta je uže v 8. letu smrt ločila od matere in sestre, ki še živite na Dunaju v popolnem siromaštvu, a ta skrivnost ni se vedela do dandanes. — Prsa so se nam radosti širile, ko smo našli dragi dragi Prešernov zaklad. Rudolf je bil otrokom oskrbnik. Gosp. predsednik nam je tudi prebral doslej še nenatisnjeno Prešernovo pesem za Kastelica.«⁴⁷*

⁴⁴ »Iz Dunaja 17. jan.«, *Slovenski narod*, 1873, št. 15.

⁴⁵ »Z Dunaja 11. marcija«, *Soča*, 1872, št. 11; »Iz Dunaja 10. marca. Svečanost v spomin Preširnu«, *Slovenski narod*, 1872, št. 30.

⁴⁶ Josip Stritar v eseju iz leta 1866 Ane Jelovšek in Prešernovih nezakonskih otrok ne omenja.

⁴⁷ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 63.

Pisec J. Sl...c (najbrž Karel Slanc) omenja v članku v *Slovenskem narodu*: »Vodil te bodem v kraj, kjer reva prebiva, vodil v malo revno sobico, kjer dekle šivilja pri stroju sedi, neumorno vrteno vrteča, če so delu dobri časi, gledaje zraven v revno ono prošlost, ko je 13letno dekle služilo v beli Ljubljani za 50 kr. na mesec, ko je iz mastne te službe izstopivša se šivat učila na račun blazega ali ubogega strijca, ki je od svojih ust odtrgal, da je enkrat na dan jedla ali vendar šivat se naučila; v spomin jej hodi, ko se je 1866 leta goljufivim sanjem udala, ko so jej oziroma zaslužka svitile gradove na Dunaji ali v oblacih – obetavali, da, res, spominja se solznimi očmi ovega dobrodušnega moža Ne-Slovenca tukaj na Dunaji, ki je revici 90 gld. dal, da si kupi stroj za šivanje; spomin ji je onih časov, ko je šestletno dete stalo v borni sobici pri uborni postelji; živo se spominja, kako so blede ustnice na smrt bolnega moža šepetale – molile: 'On, ki ptice pod nebom živi, naj ti da srečnih veselih dni.' in ponosno zabliška veliko črno oko tedaj, ko misli: jaz sem – hčer pesnika – velikana – Preširna.

Da, da, rodoljubje slovensko, na Dunaji živi hčer našega po deklamacijah, plesih itd. oslavljenega pesnika Preširna v revnih razmerah; hudi časi so delavcu zdaj na Dunaji in na licu te hčere se bere transparentno v gladno-bledih barvah: slovenskega naroda zahvalnost ovemu pesniku, s katerim se diči, kateri mu je ves njegov ponos, ovega naroda zahvalnost, katerega slavni (?) možje, botri dedičem našega pesnika so vedeli za to hčer, vedeli, da jo je pesnik v oporoki dediča postavil, ah možje 'preslavni' so toliko storili za to hčer, da je Preširnova hčer dobivala miloščino ljubljanskih ubošcev celih 4, reci: štiri krajcarjev na dan, pustili so 6letno hčer pesnikovo vetrovni osodi.« Pisec je slovenske rodoljube pozval, naj darujejo za Prešernovo hčer. »V imenu pesnika, v imenu česti narodove, v imenu Preširnove hčere tedaj prosim rodoljubje slovensko, daj na oltar narodne zahvalnosti kak dar; daj otreli uboštva solze pesnikovi hčeri – vsaj malko, daj, da te eden prihodnjih ali sedanjih pesnikov slovenskih ne stigmatizira, dajte čestilci Preširna, molim, kak dar revici, ki se zove Preširnova hči. – Napravljajte v ta namen besede, pobirajte mej prijatelji.«⁴⁸

Akademsko društvo Slovenija je koncert priredilo v počastitev 25. obletnice Prešernove smrti. Častni član Slovenije, gimnazijski profesor Josip Stritar, je za slovesnost napisal pesem »Preširnova oporoka«, ki jo je na slovesnosti deklamiral Andrej Ferjančič: »Gorjé narodu, kateri slep zaméta / Nebeške poezije blagi dar; / Za svètnim blagom vedno spéhan léta, / Dejanje vóditu mu prid in kvar; / Iz srca globočine pesem péta / Srcá ne dviga, blaži mu nikdár! / Gorjé Slovén ti, ako pevška Vîla / Jokaje bi kedaj te zapustila!«⁴⁹

Poročevalec *Slovenskega naroda* piše, da je slovesnost potekala v znamenju slovensko-hrvaške vzajemnosti. Akademsko društvo Slovenija se je pri pripravi slovesnosti povezalo s hrvaškim društvom Velebit. »Hrvatski dijak na Dunaji in slovenski se ne gledata več kot tujca, in Hrvat slavi Preširna kot svojega pesnika, kakor Slovenec. To sporazumljenje; ta zajednost je veselo znamenje in daje upanje, ka se bratovski rodovi jugoslovanskega naroda hočejo združiti in združenje, vsaj

⁴⁸ J. Sl...c (K. Slanc), »Čestilci Preširnovi«, *Slovenski narod*, 1874, št. 286.

⁴⁹ Josip Stritar, »Preširnova oporoka«, *Slovenski narod*, 1874, št. 288.

književno združenje Jugoslovanov ima biti namen našega delovanja. Le združeni Jugoslovani smemo upati, ka si priborimo častno mesto v velikem vsesvetnem boji za napredek. – Tako misli večina mladih Slovencev na Dunaji.»

Predsednik Slovenije bi napravil boljši vtis, če bi jasneje govoril, je menil poročevalec *Slovenskega naroda*. Vseh 16 točk je bilo sprejetih s pohvalo, še posebej nastop 12-letnega učenca dunajskega konservatorija Hrvata Franja Kržema (1862–1881), ki je igral na gosli. Na klavirju ga je spremljala sestra Anica Kržema (1. stavek koncerta Henrija Vieuxtempsa). »Kdor omenjeni koncert pozna, vé ka se ga le izurjeni umetniki upajo lotiti in bode razumel končati ne hoteče ploskanje, s katerim je bila ta točka, od mladega umetnika tako izborno izvršena, sprejeta. Hrvatje ne pretirajo, imenovaje ga svojega Mozarta – g. Krežma neki tudi uže prav mičnih pesmic sklada.« Javno hvalo so zaslužili tudi hrvaški skladatelj Vatroslav Kolander (1848–1912), ki je na harmonij zaigral lastno kompozicijo »Pjesma brez riječi« in adagio iz Beethovnovega septeta, Miroslav Wenk (Foersterjeva »Po jezeru«) in slovenski pevski zbor, ki je bil združen s hrvaškimi pevci (pevovodja Gross). »Nezakonska mati‘ baritonsolo z brenčočim zborom se je moralo ponavljati, dasiravno je gospod pevovodja namen imel, nič ponavljati, kajti program je bil skoro predolg. Tudi Zajčev zbor: ‚Uboj‘, moral se je dvakrat peti.« Med uglednimi gosti so bili slovenski državni poslanci, Stritar in zastopniki slovanskih društev. Prispelo je okoli 20 telegramov in s posebnim navdušenjem so bili sprejeti tisti, ki so poudarjali jugoslovanstvo.⁵⁰

Denarne prispevke je poslalo nekaj posameznikov, ki se slavnosti niso mogli udeležiti. Poročevalec *Slovenskega naroda* je zapisal, da njihovi prispevki »morebiti misli dopuščajo, da pesnika, lipo našo bliščečo se zvezdo vse časti, kar je izobraženega v našem narodu, ker mej temi darovatelji je celo – g. Dežman, Schaffer, Hočevar, mej njimi je učen duhoven, grof Barbo, grof Hohenwart.«⁵¹

Slika 5: Karel Slanc (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karel_Slanc.jpg)

⁵⁰ »Z Dunaja 13. decembra«, *Slovenski narod*, 1874, št. 288.

⁵¹ »Z Dunaja 18. decembra«, *Slovenski narod*, 1874, št. 292. – Kustos in ravnatelj Deželnega muzeja v Ljubljani Karel Dežman (1821–1889) je bil najbolj znan slovenski narodni odpadnik (nemškutar), eden voditeljev nemško-liberalnega Ustavovernega društva na Kranjskem, poslanec v kranjskem deželnem zboru in v letih 1871–1873 ljubljanski župan. Nemški liberalec, pravnik dr. Adolf Schaffer (1840–1905) je bil od leta 1871 ljubljanski občinski svetnik in v letih 1873–1879 državnozborski poslanec. Poslovnež Martin Hočevar (1810–1886) iz Krškega je

Slika 6: Andrej Ferjančič (Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

Slika 7: Simon Rutar (<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RutarSimon.jpg>)

Prešernova slovesnost 9. decembra 1876 (Dijaško društvo Triglav v Gradcu)

Akademsko društvo Slovenija je v letnem semestru 1873 začasno suspendiralo svoje delovanje. Ivan Prijatelj poudarja, da je vodilna vloga v gibanju slovenske akademske mladine tedaj prešla v roke graškega dijaštva.⁵²

Dijaško društvo Triglav v Gradcu je bilo ustanovljeno 15. decembra 1875.⁵³ Med ustanovitelji so bili Fran Omahen, Simon Rutar, Bogoslav Šket in Davorin Sinkovič. Prvi predsednik je bil Vatroslav Klemenčič. Društvo Triglav je leta 1877 za svoje geslo izbralo: *Biti slovenske krvi, biti Slovincu ponos!*⁵⁴ Do leta veljal za nemškutarja. Grof Karl Siegmund von Hohenwart (1824–1899) je bil veleposestnik na Kranjskem in politik. Leta 1871 je bil avstrijski predsednik vlade. V državnem zboru je od leta 1873 kot poslanec zastopal gorenjski kmečki volilni okraj.

⁵² Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, str. 103.

⁵³ V Gradcu je dotlej delovalo že nekaj podobnih društev. Že aprila 1848 so slovenski študentje in narodno zavedni intelektualci ustanovili Ustavno politično društvo Slovenija (prvo politično društvo na Štajerskem), ki se je leta 1849 preoblikovalo v literarno društvo. Decembra 1869 je bilo na tehniki v Gradcu ustanovljeno društvo Vendija (slovstveno društvo jugoslovanskih tehnikov), ki ga je aprila 1875 razpustila policija. V letih 1873 in 1874 je delovalo vseslovansko društvo Sloga.

⁵⁴ Josip Blaž, »Zgodovina akademičnega društva Triglav«, *Slovan*, 1886, št. 7, str. 108.

1906 je pripravilo šest Vodnikovih slovesnosti (prvo že februarja 1876) in petnajst Prešernovih slovesnosti.⁵⁵

Društvo Slovanska beseda, ki so ga marca 1868 ustanovili graški Čehi in Slovenci, se je odločilo, da se marca 1876 prostovoljno razpusti. Na občnem zboru junija 1876 so sklenili ustanoviti slovansko moško pevsko društvo, katerega pravila so bila potrjena 13. avgusta 1876. Med ustanovitelji Triglava je bil tudi njegov prvi pevovodja. Arnošt Förchtgott Tovačovský. Na prvem občnem zboru oktobra 1876 so izvolili odbor.

Slovansko pevsko društvo višjih šol je imelo svoj prvi javni nastop na Prešernovi slavnosti 9. decembra 1876 v gostilni Zum grünen Anger. Program slavnosti je bil naslednji: »Slovan« (Vašak, poje zbor), slavnostni govor Simona Rutarja, »Na Prahu« (Veit, zbor), Beethovnova skladba v izvedbi tria (dr. Ipavec, Borowansky in Korel), samospev v izvedbi gospodične Ljudmile Kiebacher, deklamacija Sketa, četverospev »Strunam«, »Na moru« (D. Jenko, zbor), Gounoudova Meditacija za glasovir, gosli in čelo, »Naprej« (zbor).⁵⁶

Študent zgodovine in geografije Simon Rutar (1851–1903) je v slavnostnem govoru, pri katerem se je tesno oprl na Levčev govor na dunajski slavnosti 2. decembra 1870, poudaril, da je Prešeren posvetil vse svoje moči slovenskemu narodu, kateremu je ustvaril lastno slovstvo in ga tako uvrstil med omikane narode. Rutar je govor zaključil z naslednjimi besedami: *»Slavna gospoda! Če pomislimo, kedaj so te pesni beli dan zagledale, čuditi se moramo, da je Preširnov duh za toliko časa pred drugimi v prihodnost gledal. – In če se je mogel Preširen v onih nesrečnih časih sužnosti in tlačenja na tak način za Slovanstvo potegovati, kaj bomo pa mi storili, ki živimo v boljih okolnostih, ko Slovenija nij več, viharjev jeznih mrzla domačija? – Na noge, bratje, vzemimo tega prvaka za vzgled, posnemajmo njegovo rodoljubje, njegovo delavnost, napredujmo po poti, katero nam je ta svitla zvezda pokazala. Podajmo si roke k bratovskoj zvezi vsi, kar nas je rodov Slave. Gladimo si pot do prave omike in vsled tega do narodove sreče in njegovega blagostanja. Skoro pride čas, ko se ima odločevati naša osoda, naša prihodnost; gorje, če nas najde nepripravljene. Če pa bomo pod Preširnovim praporom in v njegovem duhu neustrašeno delovali, izpolnila se bode njegova želja:*

Svoboden kot očakov

Naj bo Slovanov dom!»⁵⁷

Graški dopisnik *Slovenskega naroda* je poudaril: *»Drug se je zanašal na drugega; manje sposobni smo prepustili reč sposobnišim in tako je zaostalo vse. Toda, svet mora vedeti, ka tukaj nijsmo pozabili slaviti našega mojstra-pesnika, kakor se nam je to preteklo leto očitalo brez uzroka. In baš letos smemo ponosno reči, ko smo imeli Preširnovu slavnost, ker se je storjena tako dobro obnesla. Bila je namreč tako mnogobrojno obiskana – tudi lepi spol je postavil svoj kontingent*

⁵⁵ Kelemina, Hraševac, Serajnik, *Akad. tehn. društvo »Triglav«*, str. 27.

⁵⁶ »Iz Gradca 29. nov.«, *Slovenski narod*, 1876, št. 279.

⁵⁷ Govor Simona Rutarja je objavljen v listu *Zora*: »Govor pri Preširnovi slavnosti. V Gradcu pri besedi slovan. pevskega društva 9. decembra«, *Zora*, 1876, št. 24, str. 392–394 (citirani odlomek str. 394).

– kakor uže leta nij bila nobena. V to je pripomogla dosti pomenljivost slavnosti in prvi javni nastop novoustanovljenega moškega pevskega društva. To je izpeljalo svojo nalogo takrat prav dobro. Edino želeli bi bili, ako bi bil zbor močnejši pri pesni ‚Jaz sem Slovan‘ in ‚Naprej‘. Ker je bila sobana prenapolnjena, je storilo tudi to svoj učinek, koje oboje pa se v prihodnosti lahko popravi s tem, ko se pevci vsi udeležujejo redno vaj, posebno zadnjih in ko se priskrbi večer sobana. Gospodje, koji so svirali, so tako spretni in skušeni v glasbi ko se od njih nij mogla druga, nego le izvrstna izpeljava naloge pričakovati. Naj blagovolijo ohraniti svojo požrtvovalnost in nagnjenost novemu društvu! Tudi dobro voljo gospodične pevkije, za večer moremo hvaliti in želimo jo večkrat slišati, toda, v njenem in našem interesu je, ako si prizadeva bolj razumljivo besede izgovarjati. H koncu je treba omeniti še deklamatorja, koji bi bil moral pesem – ‚Povodnji mož‘ – v vseh delih dobro premisliti, jezik in grlo dobro vaditi, bližati se vsaj po moči čuvstvu, ko je udahnul pesnik svojemu umotvoru, pred vsem pa pomisliti, ka so poslušalci hotelo tudi nekaj slišati. Slavnosten govor nij ponujal mnogo novega; toda bil je primeren in, ako bi govornik bil govoril nekoliko z večjo živahnostjo, ko ne rečem ognjem sem ter tje, bil bi popolnejši. Došli gosti so ostali vsi dolgo v noč, med njimi tudi mariborski gosti kar priča, ka nijso bili s ponujenim nezadovoljni.«⁵⁸

Prešernova slovesnost 7. decembra 1877 (Dijaško društvo Triglav)

Dne 7. decembra 1877 je društvo Triglav pripravilo Prešernovo slovesnost v Steinfeldski dvorani (Steinfelder-Bierhalle) v Gradcu. V lepem številu sta se je udeležili tudi bratski društvi Hrvatska in Srbijada. »Res je napolnilo veselje vsakoga, komur bije srce za Slovanstvo, videvši, kako se je izobražena jugoslovanska mladina, okinčana s prekrasnimi trobojnicami, bratsko sešla slaviti in praznovati za Slovenijo najlepši dan, rojstveni dan ‚buditelja-pevca‘. A tudi mnogo druge odlične gospode je počastilo se svojo navzočnostjo Preširnov spomin, kakor tudi ponos graške univerze, slavni učenjak in zaslužni narodnjak, dekan filozofične stroke g. profesor dr. Krek« (tj. slavist Gregor Krek, 1840–1905).⁵⁹ Po pozdravnem nagovoru predsednika Triglava je nastopilo Slovansko pevsko društvo višjih šol »v občo zadovoljnost vseh zbranih«. Policija je prepovedala Vodnikovo odo »Ilirija oživljena«, ki je bila predvidena za prvo točko. »A nič ne de, zato je pa še toliko bolj živo in ognjeno odmevalo v navdušenih slovanskih srcih: Napoleon kliče: ‚Ilirija

⁵⁸ »Iz Gradca 18. decem.«, *Slovenski narod*, 1876, št. 293.

⁵⁹ Gregor Krek je v študiji o slovenski literaturi, objavljeni v monumentalni enciklopedični zbirki *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild: Kärnten und Krain* (Band 8, *Erstes Heft*, Dunaj 1891), o Prešernu zapisal: »Sijajna podoba med vzpenjajočimi pesniki je France Prešeren (rojen kmečkim staršem 3. decembra 1800 v Vrbi pri Bledu na Gorenjskem, umrl 8. februarja 1849 kot odvetnik v Kranju), saj vse daleč presega tako po globini kot po širini svoje duhovne izobrazbe, po naravni nadarjenosti, ustvarjalni moči in oblikovnem mojstrstvu, kakor tudi s pesniško tehniko, dikcijo in jezikom. Presega pa tudi Vodnika v meri, v kakršni lahko genij preseže umetniško povprečno razvit talent. Le nekaj desetletij ločuje njuno dejavnost, a kakšna razlika se kaže tako v vsebini kot v obliki njunih pesniških proizvodov!« (Gregor Krek, *Slovenska literatura*, str. 114).

vstan '! ' Ustaja, izdiha: ,Kdo kliče na dan? ' ; pela se je pa mesto ,Ilirije ' – ,Naša zemlja ' .« Slavnostni govornik je bil študent filozofije Matej Valpotic, ki je sklenil svoj govor s Stritarjevimi verzii:⁶⁰

»Preširen budi, Preširen nas vodi,
Na delo za njim, na duševni boj!
Pravici udani, luči, svobodi,
Naprej, za svoj dom navdušeni roj!
Preširna vihra pred nami zastava,
Voditelju-pevcu kličemo: Slava!«⁶¹

Triglav je slavnost pripravil v sodelovanju s Slovanskim pevskim društvom višjih šol, ki je bilo ustanovljeno leta 1871. Kvartet pod vodstvom pevovodje Doleša je zapel Prešernovo »Strunam«. »Pesem se je morala ponoviti, kakor tudi pozneje sledeča <Pod oknom>, koja je lepo ubrano pel oktet.« Lovro Požar je deklamiral »Preširnovi oporoki« (Josip Stritar alias Boris Miran). Sledilo je branje telegramov. »Ko se je izvršil program z vsemi svojimi točkami v popolno zadovoljnost poslušalcev, začela je godba polka Jelačićevega – ki je tudi mej programovimi oddelki najlepše slovanske komade tako živo svirala, da se je začela večkrat navdušena slovanska mladina s petjem strinjati v godbo – igrati poskočne plesse, da se tudi uže noge niso več več vzdržavati mogle, da bi se ne zasukale. Tedaj se je vrtil v gornjem delu dvorane en del mladine s krasoticami v prijaznem plesnem krogu, drugi pak se bratil pri čašah in navdušeno pogovarjal o boljših časih Slovanstva in posebno Slovenstva in se zibal v onih blagih dneh, ko bo veljala tudi za Slovane – vsa svoboda! In res jeli so uže popevati: ,Naprej zastava Slave! ' ko stopi strogega očesa policijski komisar po konci – na čelu se mu je svetil v mračnih črtah Šilerjev rek: ,denn das Auge des Gesetzes wacht ' – in spridi nam to veselje s prepovedjo te pesni. Seve, da je moralo to ,predrzo ' petje takoj utihniti, ker pri omenjenem gospodu ne velja nikakova interpelacija. Pokoriti se je treba.

Tako smo obhajali v največjem veselji (izvzemši imenovane nepravilne) slavnost velezaslužnega pesnika in šli še le ob štirih zjutraj k pokoju. Nekateri poredneži pa so domov grede na javnej ulici zaokrožili še – rusko himno, da je ta vzvišena pesen odmevala po praznih ulicah, kakor bi jo otlo ponavljali duhovi padlih slovanskih junakov za Plevno!«⁶²

Prešernova slovesnost 7. decembra 1878 (Dijaško društvo Triglav)

Prešernova slovesnost 7. decembra 1878 v Gradcu sta skupaj pripravila Triglav in Slovansko pevsko društvo višjih šol v dvorani Zum grünen Anger. Prisotni so bili člani društev Hrvatska in Srbadija. Program se je začel po pozdravnem

⁶⁰ »Iz Gradca 10. dec.«, *Slovenski narod*, 1877, št. 285.

⁶¹ Josip Stritar, »Na Preširnovem domu 15. septembra 1872«, *Slovenski narod*, 1872, št. 107.

⁶² »Iz Gradca 10. dec.«, *Slovenski narod*, 1877, št. 285. – Ruski prodor proti Carigradu se je konec leta 1877 ustavil pri Plevni. Tu je Osman Nuri paša štiri mesece in pol kljuboval napadom ruskih in romunskih čet; 29. decembra 1877 je ruska vojska osvojila Plevno.

nagovoru predsednika Triglava Bruneta. »Hajdrihova kompozicija pesni Virkove: 'Slava Slovencev' pela se je s krepkim navdušenjem.« Slavnostni govornik je bil Fran Zbašnik (1855–1935). Pevsko društvo je kot tretjo točko zapelo novo kompozicijo dr. Benjamina Ipavca »Narodu« (besedilo Baptista alias Janko Kersnik), ki jo je dopisnik *Slovenskega naroda* označil za »narodno elegijo«. »Petje bilo je milo. Ko so utihnili glasovi zadnjega akorda, zagrmelo je navdušeno klicanje g. skladatelja, ki nas je bil prijazno počastil tudi ta večer sè svojo navzočnostjo. – Deklamacije vršile so se gladko; in tudi sledeče pevske točke, kakor i citranje – vse je bilo dosledno, kar je priznavalo tudi občinstvo sè svojo glasno pohvalo.« Pesmi »Danici« (G. Ipavec, zbor in bariton solo) in »Domovina« (Dürerer, zbor) so morali zaradi živahnega ploskanja ponavljati. Po koncu uradnega dela programa je sledila prosta zabava.⁶³

Prešernov večer 8. decembra 1877 (Akademsko društvo Slovenija)

Dne 8. decembra 1877 je Prešernov večer v Krischkejevi dvorani pripravila dunajska Slovenija, ki je imela v šolskem letu 1877/1878 že več kot sto članov. »Bila je to svečanost, kakove se 'Slovenije' najstarši udje ne spominjajo. Možaki, ki so biseri slovenskega naroda, tega večera niso mogli prehvaliti in najčastnejše izjave, ki so se ta večer slišale o 'Sloveniji' iz ust, kojih domorodni glasovi doneli so uže daleč čez ozko slovensko domovino, kaj rečem, skozi meje avstrijskega okvirja, so jasen dokaz, da je naša mladež vrla, navdušena, da goji ideale in časti narodne velikane.« Med odličnimi gosti so bili državni poslanci dr. Josip Vošnjak, Viljem Pfeifer, grof Alfred Coronini in Monti, advokata dr. Lenoch in dr. Kl. Seshun, dr. prava Vovk, dr. med. Drozda in Sterger, predsednik Slovanskega pevskega društva višjih šol A. A. Buchta, član dunajske opere in pevovodja tega društva prof. Šuman, češki tenorist Jerie, vitez Luschin, odbor Slovanskega pevskega društva višjih šol idr. Prisotnih je bilo veliko Srbov, Čehov, Hrvatov, člani društev Slovanska beseda, Akademicky spolek, Zora (srbsko društvo, ust. 1863), Društva hrvatskih tehnikov, Velebit, Tatran (slovaško društvo), Osnova (rusinsko društvo), predsednik in več odbornikov poljskega društva Ognisko. »Prvokrat imeli smo Poljake v svojej sredini; in društvo 'Slovenija' je tudi prvo slovansko društvo na Dunaji, koje so Poljaki sè svojo pričujočnostjo počastili. Tako smemo ponosno reči, da so mnogoštevilno bile zastopane vse slovanske narodnosti pri Preširnovej slavnosti.« Po končanem programu sta publiko mdr. nagovorila poslanec dr. Josip Vošnjak in dr. Jan Lenoch. »Telegramov došlo je mnogo iz vseh stranij slovenske pokrajine, od peneče Adrije, od Save, Drave, Mure, Krke; telegrami so se mej oficijalnim programom prečitali in vsak je bil z obilnim ploskom in burnimi navdušenimi klici sprejet. Pozabiti ne smem, da je bilo mnogo krasnega spola zastopanega in sicer izmej jako odličnih rodovin, kar je gotovo dokaz, da naši vrli akademiki v širše socijalne kroge naših duševnih velikanov imena in pomen razširjajo.«⁶⁴

⁶³ »Iz Gradca 13. dec.«, *Slovenski narod*, 1878, št. 290.

⁶⁴ »Z Dunaja 9. decembra«, *Slovenski narod*, 1877, št. 284.

Komers 3. decembra 1879 (Akademsko društvo Slovenija)

Dne 3. decembra 1879 je Slovenija organizirala dunajski »Komers v spomin Prešernu«. Slovenija je tedaj želela pripraviti tudi komers v čast slovenskim poslancem, a jim tega ni dovolila policija.⁶⁵ Dopisnik *Slovenskega naroda* je v poročilu o uspeli Prešernovi slavnosti zapisal, da se ta lahko primerja z »bésedami« ljubljanske čitalnice. »*Vsaj so se izrazili baš najodličnejši gosti sami, kateri bivajo navadno v središči domovine, da kaj tacega niti Ljubljana ne zmore.*« Prisotni so bili državni poslanci Klun, grof Margheri, Nabergoj, Pfeifer, dr. Poklukar, pl. Scheid in dr. Vošnjak. »*Mladina je gledala z navdušenim k mizi, pri kateri so sedeli stebri našega naroda. Želeli smo si le to, da bi mogli tudi mi enkrat tako delati v blagor svoje domovine, kakor omenjeni gospodje. Gospod Jos. Stritar, slavni naš pesnik in ljubimec slovenske mladine, je tudi prišel počastiti prvaka slovenskih pesnikov. Posebno nam je pa vskipelo srce, ko je prišel oče našega društva v dvorano, neomahljiv zaščitnik vsega, kar je našemu narodu v blagor, g. prof. Šuklje. Vse simpatije, katere le more darovati mladina, uživa ta gospod pri nas. 'Slovenija' mu je velno preljuba hčerka in kakor smo uže večkrat opazili, je on srečen, kadar je mej nami, in zato 'slava' mu.*« Navzoči so bili častniki Kuhovega polka, člani Slovanskega pevskega društva s predsednikom dr. Lenochom in pevovodjem Buchto, slovanska društva Bukovina, Omladina, Zora, Društvo hrvatskih tehnika, Velebit, Sič (Sicz), Oginsko in društvo Akademische Lesehalle. Srbski kongres je zastopal urednik časopisa *Srbska zora*. »Čast nam je tudi bila pozdraviti lepo število gospij in gospodičen. Čast in hvalo moramo dati odboru 'Slovenije', ki je za ta komers tako neutrudno delal, ter nam priredil vsposed svečanosti, kateri je zadostil vsem zahtevam poslušalcev. Tu si imel petje in sicer zbore, četverspeve in samospeve, potem ti je razveseljevalo uho igranje na glasovir, na gosli in na cello, na dalje si moral občudovati govore in deklamovanje. Vse to se je provajalo s tako preciznostjo, s tako umetnostjo, da bi tujec, poslušajoč slučajno vse te točke in ne vedoč, da je napravila to svečanost naša 'Slovenija', nikakor ne mogel misliti, da priredi kaj tacega borno dijaško društvo, društvo, katero ne dobiva od nikoder nikake pomoči. Tu je treba prave navdušenosti, požrtvovalne delavnosti od dijaške strani, da more 'Slovenija' svoja podjetja tako eksceletno izvršiti. Zgodi se pa tudi mnogokrat, da položi ud našega društva svoje zadnje novce dobrovoljno na altar dragej mu 'Sloveniji'.«

Program: pozdravni nagovor predsednika Slovenije jurista Jakoba Pukla (1849–1913), A. Foersterjev zbor »Samo«, slavnostni govor Danila Majarona, (1859–1931), ki je poudaril: »Pesnik Preširen je podoba svojega mučeniškega naroda, žrtev domovine!«⁶⁶ Stegnarjev zbor »Oblakom« (bariton solo Pirnat) naj bi dajal vtis, »da tu ne poslušamo pevcev dijaškega društva, temveč ude kacega društva, kder sodelujejo najboljše pevske moči, pevci, kateri po svetu slové«. »G. Pirnata moramo pač pozdravljati kot izvrstnega baritonista. Njegov glas doni tako melodično, tako lepo zvoneče

⁶⁵ §, »Z Dunaja 24. novembra«, *Slovenski narod*, 1879, št. 276. – Policija je društvu Slovenija v letu 1878 prepovedala pripraviti tudi komers v Bleiweisovo čast (»Z Dunaja 28. nov.«, *Slovenski narod*, 1878, št. 278).

⁶⁶ Govor Danila Majarona je objavil *Slovenski narod* (D. Majaron, »Dn 3. decembra 1879!«, *Slovenski narod*, 1879, št. 284).

na uho, da bi človek želel vedno poslušati ga.« Mendelsonovi »Pesem pomladna« in »Pesem pri zibeli« je na glasovir zaigral Josip Mašek. Hajdrihov četverospjev »Slovo« so zapeli Melčoch, Orožen, Pirnat in Simčič. »Ponavljati se je moral se ve da ta četverospjev, kakor i druge točke. Sedaj je bila na vrsti deklamacija. Vse je bilo tiho po dvorani in težko smo pričakovali nastopa gospice Alme Štefanovičeve. Živo odobravanje pozdravi krasotico, ko je stopila na oder. Vse je občudovalo krasno devo in zamakneno poslušalo Preširno pesem: 'Orglar'. Iz njenih vilinih ust prihajale so besede kakor kristalne kaplje iz rožnega cveta.« Oskar Lauppert (bariton) je zapel Nedvėdove »Želje«. »Jednasta točka vspeveda bila bi gotovo čast vsakemu koncertu in bila je tudi našemu. Igrali so namreč gg. Josip Mašek (glasovir), Anton Klein (gosi) in Emil Bock (cello) C. G. Resingerjev trijo za glasovir, gosli in cello, opus 164. I. stavek s tako preciznostjo, da jim je moral vsak poslušatelj čestitati.« Češki skladatelj Konstantin Alois Jahoda-Křtinský (1828–1895) je zapel lastno kompozicijo »Zagorska«. »Po burnem ploskanji in živem odobravanji so morali pevci ta oktet ponoviti. Neprenehljivi, živio' in 'slava'-klici doneli so gospodu skladatelji in pevci so ga vzdignili navdušeni na svoje rame. Ostalih zborov ne bodem omenjal, pel jih je pevski zbor 'Slovenije'. Vspored, ki je bil dolg, rekel bi skoro predolg, je bil pri kraji in začel se je zabavni del.« Predsednik Slovenije Pukl je prebral pozdravne telegrame. Poslanec dr. Josip Vošnjak je izrazil zadovoljstvo nad rezultatom volitev v državni zbor in spomnil na prezgodaj umrlega poslanca grofa Jožefa Emanuela Barba Waxensteina (1825–1879). Fran Šuklje je nazdravil v čast Josipu Jurčiču. Prejšnji predsednik Slovenije je govoril o sodelovanju slovanskih društev na Dunaju. »Govorili so potem izvrstno še predsedniki in zastopniki raznih društev. Navesti mi je nemogoče vse govore, ker bi potem dopis ne imel konca. Ko smo se ločili, kar je bilo se vé da uže proti jutru, želel si je pač vsakteri, da bi kmalu zopet mogel navzočen biti pri takej slavnosti, kakoršna je bila ta v čast našemu velikanu; udje 'Slovenije' pa smo šli ponosno domov, ker je pokazalo naše društvo, kaj premore.«⁶⁷

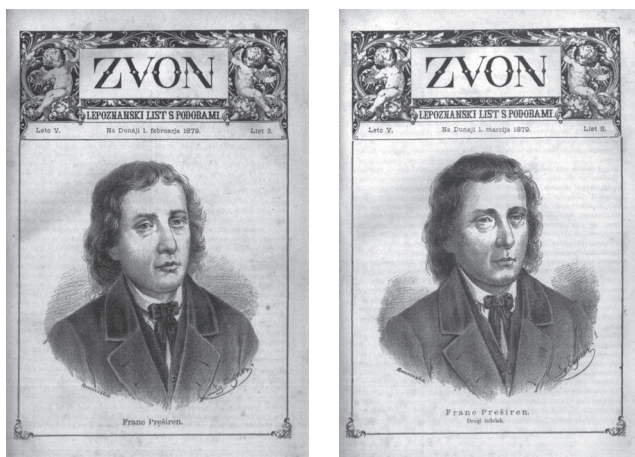
Slovenija je 14. marca 1879 pripravila »bėsedo« v spomin pesniku Simonu Jenku.⁶⁸

Slika 8: Fran Zbašnik (Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

⁶⁷ §, »Z Dunaja 5. decembra«, *Slovenski narod*, 1879, št. 286.

⁶⁸ »Z Dunaja 20. marcija«, *Novice*, 1879, št. 13.

Sliki 9 in 10: Prešernova portreta na naslovnici revije Zvon (1879, št. 3 in 5), v kateri je Fran Levec leta 1879 objavil Prešernovo biografijo. Avtor portretov je Ignaz Eigner.

Graški Triglav in Slovansko pevsko društvo višjih šol sta 9. decembra 1879 pripravila Prešernovo slovesnost v dvorani Zum grünen Anger. Program je bil naslednji: pozdravni nagovor predsednika Triglava Lovra Požarja, »Na moru« (Davorin Jenko), slavnostni govor Svitoslava Pintarja,⁶⁹ »Na Preširnovem domu« (B. Ipavec, veliki zbor s četverospévom in bariton solo), »Erinnerung an Enns« (Carl J. F., na citre igra A. Lavrenčič), »Nova pisarija«, osmospev »Predivo je plela« (V. Lisinski), Blumacherjev potpourri slovenskih napevov (citre A. Lavrenčič), »Savska« (Gustav Ipavec, zbor s četverospévom). Med posameznimi točkami je igrala godba mestnega gledališča.⁷⁰

Dne 4. decembra 1880 je Prešernovo slovesnost priredilo dijaško društvo Triglav v Gradcu, ki je hkrati praznovalo tudi petletnico svojega delovanja. »Prostorna dvorana bila je natlačeno polna. Videli smo tukaj vse odličniše narodne može, lepši spol poslal je primerno mnogo svojih zastopnic, dijaško društva ‚Srbadija‘ prišla je korporativno, kakor tudi češki vseučiliščniki v velikem broju. Pevci izvršili so svojo nalogo dobro, in občinstvo jim je z obilo pohvalo plačalo vsako pesem.« Slavnostni govornik je bil študent prava dr. Valentin Krisper (1860–1931). Zabavni del je vodil dr. Vatroslav Klemenčič, ki je pripravil šaljiv govor o idealizmu in realizmu. Med napitnicami je igrala godba češkega Mondlovega polka. »Po gosp. Dr. Klemenčičevem govoru sledi živahna napitnica za napitnico: Srb i Slovenec, Čeh in Rusin se pozdravljajo, ter povdarjajo z navdušenimi i gorečimi besedami slovansko solidarnost, slovansko bodočnost. Vmes pa se glasijo krasne slovanske pesni, in izvrstna godba češkega polka Moldnovega svira nam same slovanske komade.«⁷¹

Graški dopisnik *Slovenskega naroda* je menil, da je vsakoletno slavljenje Prešernovega spomina lepo in koristno, vendar se je treba vprašati, ali so res

⁶⁹ Morda jezikoslovec, slovstveni zgodovinar Luka Pintar (1857–1915), ki je v letih 1877–1881 študiral na graški univerzi klasično filologijo in slavistiko.

⁷⁰ »Iz Gradca«, *Slovenski narod*, 1879, št. 282.

⁷¹ (Jakob Žnidaršič), »Iz Gradca 8. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 284.

potrebne slovesnosti, ki se ponavljajo vsako leto, saj na ta način izgubijo svojo privlačnost. Ob tem pa Slovencem ni v čast število prodanih izvodov *Poezij* v zadnjih desetih letih. »Večina izobraženih Slovencev nêma Preširna, ga zato tudi brati in uživati ne more. Prosti narod – žal – Preširna komaj po imenu pozna. Preširen ima več 'čestiteljev', nego poznavalcev in posnemovalcev. Preširna na jeziku, v srci praznoto, v dejanji pa goli materijalizem – to se le prepogosto nahaja. Ko bi vsak zaveden Slovenec svojega Preširna imel in temeljito poznal, moralo bi biti boljše v tem oziru. Zatorej naj bi bila zdaj prva skrb rodoljubnih založnikov slovenskih knjig in drugih vplivnih narodnjakov, da se Preširnovi pesni na novo in v ličnej obliki natisnejo. 'Čestilci' Preširnovi bi pa potem imeli nalogo širiti jih mej soboj in mej narod.«⁷²

Dne 8. decembra 1880 je dunajska Slovenija pripravila Prešernovo slovesnost v Zillingerjevi dvorani. »Zabavnega dela boljši del bil vam je poslan in karakterizira se lahko v jednem stavku: bila je prava slovanska zabava, kakor so tu navadne. Govoril je Rus, Hrvat, Srb itd., celo Poljak. A kakor res zabavno je bilo v drugem oddelku, to nas tudi koncertni del nij dolgočasil, kajti razveseljevali so nas slovenski pevci in slovenska grla, slovenski glasovi ti so tu v resnici na glasu. To čutijo naši rojaki sami in zato menda tudi nij predsednikov pozdrav bil dolg a primeren, slavnostni govor ne kratek, a tudi ne slab in izvoljena romanca uže itak znana, samo bi jo bil dober deklamator moral malo kasneje narekati.« Glasbene točke: Jenkova »Molitev«, Prešernovi »Nezakonska mati« in »Soldaška« ter »Milica« Stanka Pirnata. »V, Milici' (posvetil g. St. Pirnat, Sloveniji'), uže tolikrat uglasbenej, pokazal je skladatelj, da nehče zaostati za svojimi tekmeci; naj srečno nadaljuje! Izboren pevec in nadepolen skladatelj! In da tudi nij iz one velike množice 'kuja-jočih se', pokazal je še posebno, ko nam je mesto odpadle točke na glasoviru pel Preširnovega, Mornarja'. Naslednja dva zbora peli so nasproti vsej vročini tako, da sta se morala ponavljati, akoravno so se pevci premišljali.«⁷³

Slavnostni govornik Fran Šuklje je govoril tako navdušeno in prepričevalno, »da je občinstvo tako rekoč elektriziral in vsi govorniki družih slovanskih plemen so se ozirali v svojih govorih na njegov govor«. Prevajalec Prešerna v češčino Josef Penížek (1858–1932) je poudaril, da sta bila Prešeren in Čelakovsky prijatelja, in nazdravil »společnosti slovensko-češkej«.⁷⁴

Slovenski študentje na Dunaju so leta 1880 razmišljali o vstopu v Akademicky spolek, ki je bilo vseslovansko društvo, čeprav so bili v njem samo Čehi. Društvo Slovenija je na predlog študenta prava Babnika sprejelo resolucijo, v kateri je izrazilo svoje mnenje, da je najbolj primerno, da slovenski študentje vstopajo v Akademicky spolek. Še preden je bila resolucija na seji Slovenije sprejeta, je v Akademicky spolek vstopilo šest slovenskih študentov, dva od teh, Babnik in Murko, pa sta bila izvoljena za odbornika društva. Slovenski študentje so dotlej zahajali v Akademische Lesesalle, ki pa je dobila prpruski značaj.⁷⁵

⁷² »Iz Gradca 5. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 282.

⁷³ »Z Dunaja 18. decembra«, *Slovenski narod*, 1880, št. 293.

⁷⁴ -u- (Josip Jurčič), »Z Dunaja 9. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 286.

⁷⁵ »Z Dunaja 9. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 286.

Dne 2. decembra 1882 je Triglav priredil Prešernovo slavnost v prostorih Steinfelder Bierhalle v Gradcu. Spored: pozdrav predsednika, »Domovini« (B. Ipavec, zbor z bariton in tenor solom), slavnostni govor Miroslava Malovrha (1861–1922), Chopinova »Mazurka« (na klavir igra B. Ipavec), »Kam« (Prešeren), »Pred durmi« (S. Jenko, poje gospa Kiebacher ob klavirski spremljavi B. Ipavca), »Uvod h Krstu pri Savici« (deklamacija Janka Bezjaka), A. B. Tovačovsky »Na Krkonošich« (zbor), Chopinova »Poloneza« (klavir B. Ipavec), A. B. Tovačovsky: »Kitica slovanskih narodnih pesmi« (zbor s spremljavo klavirja), ruska narodna »Sarafan« (poje gospodična Kiebacher, klavirska spremljava B. Ipavec), »Danes tukaj, jutri tam« (J. Kocijančič).⁷⁶

Slika 11: Miroslav Malovrh (foto: Ludvik Krema; Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

Prešernove slavnosti v gostilni Stadt Wien na Dunaju 6. decembra 1882 so se udeležili državni poslanci grof Harrach, Nabergoj, Obreza in dr. Vošnjak, Stritar s soprogo, prof. Šuman z družino, prof. Glaser, prof. Švrljuga, dr. Pogačnik, Cigale, dr. Drozda, dr. Lenoč, dr. Babnik, univerzitetna profesorja Suzanowicz iz Moskve in Vasiliji Vasilijevič iz Petrograda, zastopniki društev Slovanska beseda, Slovansko pevsko društvo, Akademicky spolek, Zvonimir (hrvaško društvo), Zora (srbsko), Ognisko (poljsko), Bukovina (rusko), Tatran (slovaško), Sicz (rusinsko), Spolek čeških mediků in društva Austria. *»Ali tudi bulgarski narod je poslal nekaj vrlih prič, – tako da je dvorana podajala lepo sliko velike slovanske družine, zedinjene na godovnji jednega najblažjih svojih pesnikov.«*⁷⁷

Rektor dunajske univerze prof. dr. Friedrich Maassen je obljubil deputaciji Slovenije, ki sta jo tvorila Babnik in Majaron, da se udeleži slovesnosti. Prorektor dunajske univerze prof. dr. Anselm Ricker je Sloveniji daroval 20 goldinarjev.⁷⁸

Po pozdravnih besedah predsednika Slovenije Jakoba Pukla so pevci pod vodstvom Jana Jiřika zapeli Nedvědov zbor »Vojaci na potu«, »zbor zavil, ki pa daje osobito izobraženemu okusu mnogo užitka«. Slavnostni govornik je bil Danilo Majaron. *»Le to omenjamo, da je bil gospod Majaron koj pri svojem nastopu*

⁷⁶ »Vabilo na slavnost«, *Slovenski narod*, 1882, št. 276.

⁷⁷ L-br, »Preširnova slavnost na Dunaji, 6. decembra 1882«, *Slovenski narod*, 1882, št. 284.

⁷⁸ »K Preširnovi slavnosti dunajske 'Slovenije'«, *Slovenski narod*, 1882, št. 280.

s ploskanjem pozdravljen in je tudi ob koncu svojega govora moral se zapored prikazati na odru mej burnim odlikovanjem. Zabilježiti je tudi, da je občinstvo klicalo gospodu Stritarju veliko ovacijo, ko se ga je gospod govornik spominal kot slovečega učenca Preširnovega.« Sledila je »Luna sije« (Anton Nedvėd, tenor solo jur. Matija Hudnik). Chopinovo »Polonezo« je na klavir zaigrala gospodična Bogomila Šumanova, ki se je morala kar štirikrat vrniti na oder. »Milobna pesen ,Srdcu' (I. pl. Zajc) v hrvatski besedi, katero je potem zbor zapel, bila je kakor nalašč za to, da je malo pobožala in potolažila krv vročo.« Hudnik je zapel arijo iz Smetanove opere *Prodana nevesta*, na klavirju pa ga je spremljala gospodična Bogomila Šumanova. »Umlaufova ,Serenade' je bila v dobrih rokah. Gospod Jahoda-Krtinsky, ,Sloveniji' jako blagovoljen in priljubljen česk rojak, spremljal je po svoji kompoziciji na glasoviru gospoda ***, ki se za temi zvezdami skromno skriva, če prav se vselej zmagovito bori s citrami. Velika pohvala.« Foersterjev četverospjev so zapeli M. Hudnik, Fr. Dolenc, M. Brajša in D. Majaron. Zadnja točka je bila Kocijančičev »Venec narodnih slovenskih pesmi I.« (pevci s solistom M. Brajšo, članom Zvonimira). »Zlasti pa je navdušena konečna pesem: ,Ne udajmo se! Slovani, ne udajte se!' odprla vse zatvornice navdušenja in ploskanja, tako, da smo boječe pogledovali na uniformo tam doli zadaj. A ponoviti je bilo treba, prej nij bilo miru.« Sledil je zabavni del s številnimi napitnicami. Jana Jiřika so vzdignili na ramena in ponesli po dvorani.⁷⁹

Na Prešernovo slovesnost decembra 1883 na Dunaju so prišli državni poslanci, ugledni Dunajčani slovenskega rodu, zastopniki slovanskih akademskih društev, ruski gost prof. Suzanowicz. Petje je vodil jurist Bilc, zabavnemu delu večera pa je predsedoval agr. J. Kraigher.⁸⁰

Triglav je 5. decembra 1884 priredil Prešernovo slavnost v Steinfelder Bierhalle. Program: pozdrav predsednika, »Bohinjska« (A. Foerster, zbor), slavnostni govor Antona Rogina (1862–1944), »Strunam« (D. Jenko, četverospjev), »Danici« (G. Ipavec, zbor in bariton solo), deklamacija J. Bezjaka »Slovo od mladosti«, »Kitica slovanskih pesnij« (A. Tovačovský, klavirska spremljava dr. B. Ipavec), »Moja rožica« (A. Nedvėd, četverospjev), »Sirota« (A. Hajdrih, zbor in tenor solo), »Zvezna« (A. Nedvėd, zbor), zabava.⁸¹

Slovenija je Prešernovo slovesnost 9. decembra 1884 priredila v dvoranah gostilne Zur Stadt Wien. Poleg članov Slovenije so bili prisotni slovenski državni poslanci, prof. Šuman s soprogo in hčerkama, grofica Pakeny z družino, prof. Josip Stritar, prof. Kalander, več slovenskih odvetnikov, zastopniki slovanskih dijaških društev (Akademický spolek, Bukovina, Tatran, Sicz, Zora, Zvonimir, Slovansko pevsko društvo, Slovanska beseda) in drugi dunajski meščani. Spored je bil naslednji: pozdrav predsednika Alojzija Franka, »Pobratimija« (A. Foerster, zbor), slavnostni govor Danila Majarona, »Nezakonska mati« (Fran Hlavka, zbor), »Ukazi« (K. Mašek, zbor), »Scherzi« (Chopin), »Šta se bore misli moje« (Alojz Kalauz,

⁷⁹ L-br, »Preširnova slavnost na Dunaji, 6. decembra 1882«, *Slovenski narod*, 1882, št. 284. – Za govor Danila Majarona glej: »Za Preširnov god«, *Slovenski narod*, 1882, št. 294.

⁸⁰ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 89.

⁸¹ »Vabilo na Preširnov slavnost«, *Slovenski narod*, 1884, št. 278.

na klavirju Bogomila Šumanova), »Hercegovska« (A. Heidrich, zbor), Umlauf: Concert Phantasie II. (na citre igra J. Hostnik), »Vojaška« (B. Ipavec, zbor), »Tičica gozdna« (Fr. Majer, četverospjev) in »Venec slovenskih narodnih pesmi« (J. Kocijančič). Pevovodja je bil Jan Jiřík, klavirska spremljava Bösendorfer. Zabavni del slovesnosti je vodil Jakob Pukl. *»Biser vsega večera bil je gotovo veličastno in živo pevan zbor Hlavkov, Nezakonska mati, ki je poslušalcem živo vtisnil lepo idealno podobo ljubljenca našega naroda Preširna. Ako pa ta zbor imenujemo biser večera, moramo pa tudi omeniti družih biserov večera, namreč, slavnostni govor, katerega mojstersko sestavljenega je z odlično spretnostjo govoril doktorand Majaron, dalje igra na glasovirji gospice Bogomile Šumanove, katera je z mojsterskim igranjem zaslužila in tudi prejela gromovito pohvalo zbranega občinstva. Enako bila je tudi z veliko pohvalo sprejeta g. Hostnikova igra na citrah, dalje se je moral ponavljati krasno peti četverospjev, Tičica gozdna, z živim in ljubodonečim glasom posebno gosp. tenorista. Pa tudi fantovske pesmi zadnje točke bile so sprejete s pohvalo in so se morale ponavljati.«*⁸²

Dne 9. decembra 1885 je Slovenija ponovno priredila Prešernovo slovesnost v gostilni Zur Stadt Wien. Program: pozdrav predsednika, študenta medicine Dereanija, »Ustaj, rode!« (Gj. Eisenhut, zbor), slavnostni govor dr. Matije Murka (1861–1952), Meyerbeerjeva »Kavatina« iz opere »Robert le diable« (tamburaški orkester), »Naša zvezda« (Fran S. Vilhar, zbor in tenor solo), »Kam?« (B. Ipavec, zbor in bariton solo dr. J. Floršiča, »Njega ni« (A. Nedvėd, četverospjev), J. Žakova mazurka »Vinký«, »Naprej« (D. Jenko, tamburaški orkester), venec slovenskih narodnih pesmi (zbor s četverospjevom) in zabavni del. Pevovodja je bil Jan Jiřík. Na koncertu so sodelovali pevci in tamburaši hrvaškega akademskega društva Zvonimir. Zabavni del je vodil jurist Triller.⁸³ Janko Vencajz piše, da so se Prešernove slovesnosti udeležila vsa slovanska društva na Dunaju razen srbske Zore.⁸⁴

Prešernov večer 10. decembra 1885 (Dijaško društvo Triglav)

Dne 10. decembra 1885 je graško akademsko društvo Triglav priredilo Prešernov večer v Steinfelder-Bilerhalle. Graški dopisnik *Slovenskega naroda* je spisal navdušen opis slovesnosti. Ob glavni mizi so sedeli Slovenci, desno od vhoda Srbi in levo Hrvati. Po pozdravu predsednika Triglava Jakoba Toplaka je zadonel A. Nedvėdov »Pozdrav« (zbor in bariton solo). *»Po ti je bilo petje, katerega ne čuješ vsakega dne: krasno pesen peli so izvrstno izvežbani pevci, kojim je dala natura čiste krepke glasove. Za to precizno petje želi so pa tudi občno pohvalo, ter ploskanje ni hotelo prenehati, dokler se neso še jedenkrat pokazali na odru.«* Sledil je slavnostni govor Josipa Blaža. *»Prva lastnost govornika je, da ima v resnici govorniško nadarjenost. Kaj pomaga krasno sestavljeni govor, kaj krasna njegova*

⁸² Il., »Z Dunaja 12. dec.«, *Novice*, 1884, št. 51; »Preširnova slavnost na Dunaji«, *Ljubljanski list*, 1884, št. 233; »Z Dunaja 11. dec. (Preširnova slavnost)«, *Slovenec*, 1884, št. 288.

⁸³ »Akad. društvo 'Slovenija'«, *Slovenski narod*, 1885, št. 279; *Ljubljanski list*, 1885, št. 279.

⁸⁴ Vencajz, *Spomenica o petindvajsetletnici*, str. 96.

vsebinska, ako nima stvarnik njegov one nadarjenosti, koja daje beseda življenje! Zaman se bi trudil popisati, s kakim ognjem, s kako naudušenostjo, a zopet kako preiščeno, strokovnjaško je ta gospod govoril! Poslušalci bili so očarani, zamaknjeni. – Govornik je končal, a vse je tiho, ni glasu ni čuti; stoprav stopnija njegova vzbudi poslušalce iz zamaknenosti, in sedaj dal se je oddušek onim občutkom, koje je vzbudil govornik v srci vsakega poslušalca: dobro-živio-slava-klici doneli so po prostorni dvorani, vse je drlo proti odru, da čestita gospodu govorniku.

Komaj smo se oddahnili, še so se čuli tu pa tam slava-klici – tu nam zadoni na uho mili zvok krasnih glasov, koji so res ustvarjeni drug za drugega! Grobna tihota nastane, vse je mirno, vsak se boji motiti to nebeško, angeljsko petje. Gospod urednik! Vaši slavni Ljubljanski pevci znani so po vsej Slovenskoj, zmatra se jih za nedosegljive – čuli li bi bili ta kvartet, kako mило, kako ubrano je pel Hajdrihovo pesen ‚Deklica‘, prepričan sem, da bi rekli: Vsa čast jim, lahko se merijo z našimi! Občinstvo ni se hotelo zadovoljiti s tem, da se je pesen ponavljala, zahtevalo je še in še. »Kvartet Kunovar, Sajnkovič, Ožek in Defranceschi je zapel Hajdrihovo »Deklico« (četverospjev), Härtelnov »Pozdrav« in »Mojo rožico«. »Videlo se je pevcem, da so že utrujeni, a občinstvo bilo je kar zamakneno v prekrasno to petje, da je še zmirom želelo poslušati divne melodije.« Janko Bezjak je deklamiral »Uvod h Krstu pri Savici«. »Kaj naj rečem o tej deklamaciji? Gospod deklamator je v tej stroki nepresegljiv! Škoda, da ni dalje deklamoval, človek bi ga bil poslušal dolgo in dolgo!« Šesta točka je bila skladba »Mrak« (G. Ipavec). Sledile so »Tam gdje stoji«, »Tičica gozdna«, »Triglav« in »Jadransko morje« (A. Hajdrih) v izvedbi omenjenega kvarteta.

Zabavni del je vodil poslanec Božidar Raič (1827–1886). »Ni mi treba hvaliti tega gospoda kot izvrstnega govornika, vsaj ga vsak pozna, kako zna on poslušalce nauduševati ter unemati za vse dobro. Škoda, ko nismo mogli njegovega govora stenografovati, vsak bi ga bil bral z velikim veseljem. Ko je opominjal navzočno slovansko mladino, naj se peča kolikor mogoče s znanostjo, da bode potem, stopivši v življenje, koristila domovini, ko je napil društvu ‚Triglavu‘ čegar krasno ime ga spominja starodavnega našega Triglava, kateri gleda z jedno glavo v minolost, z drugo v sedanost, a s tretjo v prihodnost, tu vzbudil je mej navzočno mladino tako naudušenost, da mu ni nehala klicati: živio i slava.« Društvu Triglav so nazdravili predsednik Srbadije Mihajlo Papi, predsednik Hrvatske Marinković in Bolgar Mamo Tarko. Študent prava Žitko je v nagovoru opozoril na zasluge prof. dr. Gregorja Kreka za slovanske dijake v Gradcu, »katerim je on pravi oče«. Prof. dr. Krek se je vidno ganjen zahvalil in poudaril, da ostane zmerom zvest svoji domovini; »in če bi mu bilo na voljo dano, da postane, ako se svojemu narodu izneveri, največji gospod, v nasprotnem slučaju pa najmanjši pritlikovec, gotova volil bi zadnje.« Toplak je napil v čast navzočim poslancem, Peter Defranceschi (1863–1937) Srbadiji, Blaž Hrvatski.

Nato je Raič odložil predsedništvo, ga oddal Bezjaku in se poslovil z besedami, da bo zmerom srčno ljubil jugoslovansko mladino. »Tu je dosegla navdušenost svojemu narodu udanih mladih ljudij svoj največji vrhunec; prijeli so g. Raiča ter ga nesli mej gromječimi živio-klici po celej dvorani. S solzami v očeh zahvali

se je g. župnik za to ovacijo ter zagotovil, da on tega večera, koji mu je bil jeden najkrasnejših v življenji, ne bode nikdar pozabil. Odbila je ura polnoči, do 50 gospodov je odšlo in ostala mladina izvrstno se je zabavala do ½3 ure u jutro.«⁸⁵

Slika 12: Josip Blaž, 1885 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josip_Bla%C5%BE.jpg)

Slika 13: Božidar Raič (<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9061732>)

Dunajski Prešernov večer 14. decembra 1886 je potekal v nabito polni dvorani hotela Zur goldenen Birne. Prisotni so bili akademiki iz Akademickega spolka, Bukovine, Ogniska, Zore, Zvonimira idr. društev, odborniki Slovanskega pevskega društva, ministrski tajnik Levičnik, Navratil, Josip Stritar,⁸⁶ dr. Kresnik in dr. Simončič s soprograma. Predsednik Slovenije Josip Kušar je po pozdravnih besedah napovedal, da bo Slovenija počastila spomin na prezgodaj umrlega Josipa Jurčiča, zato je tokratni večer bolj skromen. Vendar je poročevalec *Slovenskega naroda* zapisal: »No, i ‚Slovenija‘ ponudila nam je mnogo več, nego smo pričakovali! Pevovodja stud. phil. Böhm vodil je pevce pri raznih slovenskih in hrvatskih zborih in prisvojil si mnogo hvale. Zajčeva ‚Dijaška‘, istega ‚Črnogorac Črnogorki‘ peli sta se prav dobro. Duhovit član ‚Slovenije‘ g. J. Kržišnik slavil

⁸⁵ »Iz Gradca. 12. decembra (Izvirni dopis)«, *Slovenski narod*, 1885, št. 286.

⁸⁶ Slovenija je 5. junija 1886 pripravila slavnostni večer v počastitev 20-letnice knjižnega delovanja svojega častnega člana Josipa Stritarja (»Vabilo na slavnostni večer«, *Slovenec*, 1886, št. 124).

je v berilu pesnika zasluge. Posebno iznenadil nas je orkester obstoječ iz članov ,Zvonimira‘ in ,Slovenije‘ pod vodstvom vrlega Bohinca. V tem glasbenem klubu so Slovenci: Bohinec, Abram, Pirec, Kušar, Žebré in Hrvatje: Brlič, Tilming, Imhof, Korejzel, Morošević, Rihtarič in Stancel. Sviral je več Parmovih komadov, ki so se tako priljubili, da so vsi zahtevali, naj se ponavljajo. Posebne hvale prislužile so si Parmove ,Slovanske cvetke‘ in ,Spomin na Kranj‘. Da so člani ,Slovenije‘ začeli pestovati glasbo, to je iznenadilo; in da so že prvi večer sè sodelovanjem vrlih ,Zvonimirašov‘ pokazali toliko spretnosti v glasbi, tega nismo mogli verjeti.«⁸⁷ Pevski zbor je vodil Böhm. Voditelj zabavnega dela večera je bil Matija Murko. Vsaki zdravici je sledila pesem.⁸⁸

Dne 7. decembra 1887 se je v dvorani gostilne Zum wilden Mann v Gradcu zbrali zastopniki raznih slovanskih narodov, mdr. so bili prisotni častni član Triglava dr. Gregor Krek s soprogo, državnozborni poslanec Hren s soprogo, deželni poslanci Jerman, Kukovec in Šuc, dr. Benjamin Ipavec, ravnatelj Bradaško s soprogo, docent dr. J. Klemenčič, prof. Hauptmann, zastopniki akademskih društev Hrvatska, Srbadija in Ognisko. Po pozdravnih besedah predsednika Triglava Ivana Glaserja je pevski zbor pod vodstvom Josipa Fona zapel Foersterjevo »Pjevajmo!«. »Čulom smo se čudili, da se je ta pesen izpela tako izborna, kajti znana nam je bila malomarnost in brezbriznost večine gg. pevcev, kar se je tikalo pevske vaje. Da pa se je ta točka vendar izvršila precizno, zdi se nam, je prva in glavna zasluga g. pevovodje, ki je z železno ustrajnostjo in ne štedečič časa vodil slabo obiskane pevske vaje.« Slavnostni govornik je bil dr. medicine Jožef Rakež. »Vsi trpeli smo še pod vtisom slavnostnega govora, ko nastopi godčevski kvartet ter zasvira Haydnovo ,Serenado‘. Sviranje gosp. stud. med. Kuharja in izvežbanih mu pomagačev gg. ddra. Neubergerja, med. Šukljeja in tehnika Hocha pl. Deseniškega ugajalo je v toliki meri, da se je moral komad pojavljati. Istotako godilo se je z moškim zborom ,Oblačku‘, v katerem se je sešobno odlikoval solo g. stud. iur. Domicelja.« Podgorec, Švab, Domicelj in Šuklje so zapeli četverospjev »Pri oknu«, godčevski kvartet je izvedel Haydnov »Menuet«. »Vspored završil se je z zborom ,Slovenec sem‘, katerega je vse občinstvo stojé poslušalo.« Ustanovni član in prvi predsednik Triglava docent dr. Josip Klemenčič je prevzel vodenje zabavnega dela večera.⁸⁹

Akademsko društvo Slovenija je 4. marca 1888 priredilo Vodnikovo slavnost.⁹⁰ Dijaško društvo Triglav pa je 13. decembra 1888 v dvorani gostilne Zur grünen Anger znova pripravilo slavnostno sejo v Prešernov spomin. Program: nagovor predsednika, »Pozdrav« (A. Nedvêd, moški zbor in bariton solo), »Sanje« (K. Mašek, četverospjev), deklamacija, »Mornarska« (G. Ipavec, moški zbor), »Slava Slovencem« (A. Foerster, moški zbor).⁹¹

⁸⁷ (Fran Levec), »Z Dunaja 22. decembra«, *Slovenski narod*, 1886, št. 294.

⁸⁸ »Prešeren-Abend in Wien«, *Laibacher Zeitung*, 1886, št. 291.

⁸⁹ »Iz Gradca 10. decembra«, *Slovenski narod*, 1887, št. 283.

⁹⁰ »Vabilo na slavnost«, *Slovenec*, 1888, št. 48.

⁹¹ »Akademično društvo ‘Triglav’ v Gradci«, *Slovenski narod*, 1888, št. 284.

Prešernova slovesnost 3. decembra 1890 (Akademsko društvo Slovenija)

Dne 3. decembra 1890 je akademsko društvo Slovenija proslavilo 90-letnico Prešernovega rojstva s slovesnostjo v dvorani hotela Pri zlatem križu. Med uglednimi gosti so bili predsednik Slovanske besede grof Harrach, predsednik slovanskega pevskega društva dr. Bouchal, Josip Stritar, državni poslanec dr. Andrej Ferjančič in zastopniki slovanskih akademskih društev. Slavnostni govornik je bil dr. Matija Murko, ki je mdr. poudaril: *»Prešern je po takem naš opravičen ponos pred svetom in med nami, naš buditelj in učitelj, prerok in porok lepših dni.*

Čudno je vprašanje, katero hočemo zdaj staviti, ali ono je tukaj na mestu. Poznamo in čislamo li Prešerna tak, kakor on zasluži? Odgovarjam na to odločno: ne! Teško je verjeti, da se je kedaj koli primerjal Vesel Koseski Prešernu ali celo stavil više njega; čudiš se, ako se o Prešernu le tak mimogrede govori, ne samo v starših člankih, ampak celo v novejših šolskih knjigah, kjer je Prešernu odmerjeno skoro enako mesta s pisatelji, o katerih velja njegova zabavljica:

Prišli bi že Slovencem zlati časi,

Ak klasik bil bi vsak pisár, kdor nam kaj kvasi.«⁹²

Murko je pozval Slovence, naj postavijo tudi Prešernu dostojen spomenik v Ljubljani. Leta 1889 so namreč pred ljubljanskim licejem slovesno odkrili spomenik Valentinu Vodniku (prvi slovenski figuralni spomenik). Uredništvo *Ljubljanskega zvonu* je Murkov govor pospremlilo z obvestilom, da je odbor Pisateljskega podpornega društva sklenil začeti z zbiranjem prispevkov za Prešernov spomenik. Tajnik društva je bil publicist in zgodovinar Simon Rutar. Med 52 podpisniki poziva k zbiranju za Prešernov spomenik, objavljenega 8. februarja 1891 v *Ljubljanskem zvonu*, so bili: Fran Levec, dr. Fran Celestin, dr. Benjamin Ipavec, Janko Kersnik, dr. Gregor Krek, dr. Matija Murko, Simon Rutar in Fran Šuklje.⁹³

Gospodična Blaženka Kerlič je občinstvo 3. decembra 1890 očarala *»s svojo dražestjo in svojim milim glasom«* (arija »Rože« iz Aimé Maillartovega »Puščavnikovega zvončka«, Zajčevi »Domovini in ljubavi« in »Lastavice«, »Luna sije«). *»Prešernova pesem, postala nam je, ko smo jo čuli iz njenih ljubeznivih ust, še veliko dražja, – narodni napev še krasnejši! Obila pohvala ponavljala se je po vsaki točki.«* Na slovesnosti je sodeloval tamburaški orkester hrvaškega akademskega društva Zvonimir (Katkičev »S Bogom more«, veliki tamburaški zbor F. Janda »Venček slovenskih narodnih pesmi«). Kvartet Slovenskega pevskega društva so sestavljali Chladek, Stiebler, Skřivanek in R. Freund (Simon Jenkova in Anton Foersterjeva »Pobratimija«). *»Tudi tukaj smo imeli priliko, diviti se krasnim, ubranim glasovom, tudi tukaj prepričali smo se iz nova, kolik vspeh ima lepa pesem do človeškega srca! – Transskripcija narodne pesni 'Po jezeru', mojstersko delo zaslužnega našega Foersterja, je krasna kompozicija, ki se lahko igra v vsakem umetniškem koncertu, zahteva pa tudi izvrstno izvežbanega in spretnega igralca, da, umetnika na klavirju, in to je sin skladatelj, g. drd. Vladimir Foerster.«* Moški

⁹² Govor Matije Murka je objavljen v *Ljubljanskem zvonu*, 1891, št. 2, str. 81–87 (citirani odlomek str. 85).

⁹³ »Narodu slovenskemu!«, *Ljubljanski zvon*, 1891, št. 3, str. 192.

zbor pod vodstvom častnega pevovodje Slovenije Jana Jiřika je zapel Foersterjevo »Pobratimijo« in »Hercegovsko« (skladatelj Anton Hajdrih). »Zavednemu češkemu rodoljubu bodi zagotovljena vedna hvaležnost Slovenjanov, ko so tudi sedaj v znak priznanja in zahvale poklonili svojemu pevovodji lavrov venec.« Koncertu je sledila zabava, na kateri so prebirali prispele telegrame. Dr. Ivan Tavčar, Ivan Hribar in dr. Danilo Majaron so iz Ljubljane poslali telegram z naslednjim besedilom: »Prešernova domovinska ljubezen ostani nam uzor do groba! Na lepi vaš domovinski praznik pošiljamo iskrene slovanske pozdrave.« Graški Triglav: »V duhu bratsko združeni z vami radujemo se današnjega vašega slavlja ter kličemo: Slava! našemu pesniku-prvaku.« Srbsko akademsko društvo Stražilovo iz Gradca: »Uz bratsko pozdravlje čestitamo vam proslavi devetdesetgodnišnice velikega pesnika Prešerna.« Ormoške Slovenke: »Ob devetdesetletnici pesnika velikana pošiljamo gorke želje v nebeško višino, da čuva Bog naš rod in njegove svetinje. Slava dr. Prešernu! Slava slaviteljem!« Dr. Fran Celestin iz Zagreba: »Prešerna je prešinjal ogenj rodoljubja in blagor človečnosti, isti ogenj naj vedno ogreva tudi vas, mlade čestilce, in slovenski narod bode imel naudušenih borilcev za vsestranski napredek.«⁹⁴

Slika 14: Matija Murko, 1903 (Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

Slika 15: Janko Žolger (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ivan_%C5%BDolger.jpg)

⁹⁴ Andrej Lenarčič, »Z Dunaja 9. decembra«, *Slovenec*, 1890, št. 283; »Z Dunaja 5. decembra«, *Slovenski narod*, 1890, št. 283.

Prešernova slovesnost 5. decembra 1891 (Dijaško društvo Triglav)

Poročevalec *Slovenskega naroda* piše, da je Triglav na Prešernovo slovesnost v Anini dvorani pri Danielu 5. decembra 1891 povabil poleg slovenskih oziroma slovanskih gostov tudi več odličnih nemških rodbin v Gradcu. »Tako dokazali smo jim na najpoštenejši način, da narod slovenski je narod vrl in čil, da se mu gode velike krivice po onih, ki ga ne poznajo. Čuli smo iz ust marsikaterega Nemca hvalilne besede, brali smo na obrazih začudenje in veliko priznanje na kasni slavnosti. Dobili smo na časten način ugleda pri narodu, ki ima, zaslepljen in varan po strastnih naših nasprotnikih, v svojih listih stalne rubrike, ki grdiijo naš rod.« Prišli so prof. dr. Krek, prof. Hubad, prof. Turkuš, prof. Hauptman, major Komel pl. Sočebnan, dr. Benjamin Ipavec, zastopniki društev Hrvatska, Stražilovo, Ognisko in Prokop. »Občudovali smo nadalje krasen venec gospej in gospodičin, videli smo mnogo častnikov, kratko rečeno, posetilo nas je odlično in elegantno občinstvo.«⁹⁵

Po pozdravnih besedah predsednika Triglava Ivana Janka je sledila Ipavčeva »Slovanska pesem«. »Ta slovanskemu pevskemu društvu na Dunaji posvečen zbor ni posebno umeten, a zahteva vendar točne interpretacije in posebno v mrmlajočem zboru dovoljnega nuaciranja; ipak pel jo je 'Triglav', ki ne šteje več ko 20 pevcev, v občno zadovoljnost. Gosp. cand. med. Bela Štuhec, v širših tukajšnjih krogih znan in čislán baritonist, moral je prevzeti za ta večer tudi tenorjevo ulogo, a pel je prvi del solospéva jako lepo, drugi del dokaj spretno. Pesen ponavljal se je.« Sledil je »Potpourri iz opere Nikola Šubić Zrinjski« skladatelja Ivana Zajca (združeni tamburaši društev Hrvatska in Triglav). »Priznati moramo, da so nas prav prijetno iznenadili, posebno z ozirom na okolnost, da se naši tamburaši šele par mesecev vadijo. Gosp. stud. med. Jukavec pa tudi umeje voditi zbor s tako spretnostjo, da so mu morali naši novinci vzlic svoji tremi ob prvem javnem nastopu nehoté slediti.« Slavnostni govornik je bil kand. jur. Jan-ko (Ivan) Žolger (1867–1925). Sledila je Nešverova »Ukolébarka«. »Ta točka s čudovitim, v resnici zazibajoče delujočim svojim motivom je bila neka apoteoza Žolgerjevega fantazije polnega govora, in ž njo ponudili so naši vrli gudalači posebno muzikalično izobraženejšemu delu občinstva izreden užitek. /.../ Kdor je videl in čul izvesti tako skladbo pod vodstvom pri dijakih zelo priljubljenega gosp. Kuharja, – ta želel si bo gotovo v drugo jednakega užitka. Ravnateljica tukajšnje operne šole, gospa Ana Mayr-Peyrimsky izrazila se je, da je bila ta točka proizvajana umetniško dovršeno. V vijolin solih odlikovala sta se posebno brata stud. med. in stud. tech. Guči.« Oktet je zapel Eisenhutov »San« in Ipavčevo »Planinsko rožo« (bariton solo predsednik Triglava Silvo Domicelj).⁹⁶

Predsednik zabavnega dela večera je bil prof. Fran Gestrin (1868–1893), ki je za svoje pribočnike izbral predsednika Hrvatske Halavanjo, predsednika Straži-lova Jovanovića in predsednika Ogniska Lirhamerja. Kand. jur. Hilarij Vodopivec

⁹⁵ »Prešernova slavnost akademičnega društva 'Triglav'-a v Gradci«, *Slovenski narod*, 1891, št. 284.

⁹⁶ »Prešernova slavnost akademičnega društva 'Triglav'-a v Gradci«, *Slovenski narod*, 1891, št. 285.

(1868–1930) je s pozdravom nagovoril zastopnice krasnega spola. Igrali so tamburaši. Bojevita koračnica »Naprej« je bila povod za vrsto napitnic.

Poročevalec *Slovenskega naroda* je svoje poročilo sklenil z naslednjimi besedami: »Minila je noč, napočil je krasen jesenski dan. Prijetno ogrevajoči solčni žarki zvalili so nas v prosto naravo in po daljšem sprehodu zbrali smo se popoldan v slovenski krčmi na bližnem Ruckelbergu. Bilo nas je do petdeset in v naši sredi imeli smo dokaj odličnih gostov. V veseli zabavi potekle so nam ure – predsedoval je naš pevovodja gosp. cand. med. Švab, a kot kontrapikuž je kaj imenitno fungiral gosp. prof. Gestrin. Do poznega večera divili smo se domačim pesmam in krasnim češkim popevkam gosp. Kubada. A ko smo o polunoči v slovo segli gostom v roko, ko smo se poslavljali na svidenje – tedaj še le bili smo prepričani, da smo dostojno završili Prešernovo slavnost.«⁹⁷

Slika 16: Prešernov portret v enciklopedični zbirki *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild: Kärnten und Krain* (Band 8, Erstes Heft, Dunaj 1891). Avtor portreta Thomas Hrnciř.

Slika 17: Fran Gestrin (Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK)

V letu 1893 je Prešernova slovesnost v organizaciji graškega Triglava potekala 24. januarja. Dijaški list *Vesna* piše, da so se vabilu Triglava odzvala vsa akademska slovanska društva, društvo Hrvatska pa je celo obljubilo, da bo sode-

⁹⁷ »Prešernova slavnost akademičnega društva 'Triglav'-a v Gradci«, *Slovenski narod*, 1891, št. 287.

lovalo na koncertu. Poleg uglednih slovanskih je bilo na slovesnosti znova več nemških rodbin. Prisoten je bil rektor dr. A. Schlager v družbi več visokošolskih in srednješolskih profesorjev. Po uvodnem nastopu zbora in pozdravnih besedah predsednika Triglava dr. Antona Schwaba je sledil venec iz opere Zrinski v izvedbi hrvaškega tamburaškega zbora. Kvartet (Jerman, Kapus, Stuhec, Jošt) je zapel Foersterjevega »Njega ni« in Stuhec - Ipavčev samospev »Čolničku«. »*Lepo doneč glas pevcov in izborna prednašanje poznato je v vseh graških krogih. Frenetično odobravanje prisililo je pevca, da je dodal Vilharjev 'Šta čutim'.*« Tamburaški zbor je izvedel »kolo« iz »Teharskih plemičev« v priredbi dr. Schwaba. Koncert je zaključila Hajdrihova »Hercegovska« (domači moški zbor). Drugi del slovesnosti je bil namenjen plesu. Igrala je godba 47. pešpolka. Dvorana je bila okrašena s šopki in grbi v narodnih barvah. »*S prvimi akordi blagodonečega valčka pa so se zavrteli po dvorani predplesalski pari ter s tem otvorili prvi slovenski ples v 'velikonemškem' Gradcu. Ples je trajal do ranega jutra. Čili Triglavani pokazali so, da znajo dostojno čestiti tudi Terpsihoro. Prvo četvorko je plesalo do 60 parov. Ljubkim plesalkam ostane ta ples gotovo v najboljšem spominu.*«⁹⁸

Akademsko društvo Slovenija je svojo slovesnost pripravilo 6. februarja 1893. Ronacherjeva dvorana naj bi veljala za najbolj imeniten prostor za zabave na Dunaju. »*Vspreh je bil sijajen; po sodbi vseh navzočih presegli smo slavje srbsko in češko in si z njim pripravili ugled, kateri pomore izvestno k izredni oslavi petindvajsetletnice v bodočem letu.*« Poleg zastopnikov vseh slovanskih društev je bilo prisotnih tudi nekaj nemških dijakov, bolgarskih in bosanskih častnikov ter uglednih posameznikov. Moški društveni zbor je zapel Foersterjevo »Pobratimijo« in Nedvədovo »Vojaci na potu«, mešani zbor slovenskega pevskega društva pa Foersterjev »Venec Vodnikovih in nanj zloženih pesmi«, kvartet (Mičoh, Karlovšek, Grm, Stjeskal) Foersterjevo »Njega ni«, slovensko-hrvaški tamburaški zbor Jandin »Venec slov. pesmi« in skupaj z ženskim zborom Katkičev »Vienac hrvatskih narodnih popevaka«, Miletičevo »Tamburico-koračnico« in Zajčev »Ples, satira i satirica«. Moški zbor Slovenije je vodil Jan Jiřik, mešani zbor A. A. Buchta, tamburaški zbor dr. Bartulič. »*Koncert, ki je tvoril prvi del programa, obnesel se je v vsakem oziru izvrstno, vendar ni zaostal drugi del, namreč ples, kar nič za njim. Uže število, še bolj pa dražest nežnih dam bila sta izredna. Prvo četvorko je plesalo 96, drugo 84, a tretjo 58 parov. Prvega kola se je udeležilo 42, drugega 26 in besede 32 parov. Ob konci plesa je rajalo hitro polko ob polu peti uri v jutro še 18 neutrudljivih dvojic. Ples je priredil zelo ukusno Slovenijan stud. jur. Vodušek.*« Program je natisnila tiskarna D. Hribarja v Celju.⁹⁹

Graško akademsko društvo Triglav je 23. januarja 1894 priredilo Prešernovo slavnost s koncertom in plesom v Aninih dvoranah (Annensäle). »*Že pred 8. uro zvečer polnili so se prostori, in ko se je začel vzpored, gledalo ti je oko po številnem elitnem občinstvu; videl si gg. vseučilišna profesorje: dr. Gr. Krek-a, dr. J. Kisterja in dr. V. Oblak-a, več slov. državnih in deželnih poslancev, mnogo izbranih dam*

⁹⁸ »Prešernova slavnost 'Triglava' 24. januarja (Izv. dop.)«, *Vesna*, 1893, št. 2, str. 27–28.

⁹⁹ »Slavnost akad. društva 'Slovenija' (Izv. dop.)«, *Vesna*, 1893, št. 2, str. 28.

iz najvišjih krogov – žal, da jih iz slovenske domovine ni bilo nič! – več oficirjev, zastopnike akademiških društev« (Hrvatska, Srbadija in Ognisko iz Gradca, češko akademsko društvo Prokop iz Leobna (Ljubnega), Zvonimir in Slovenija z Dunaja). Oder je krasila društvena zastava (trobojnica). Predsednik Triglava dr. medicine Fr. Krušič je Prešerna označil za »svetlo luč slovenstva, ki je razjasnila naše nebo«. »Prešernove ideje so naše ideje, on nam je pokazal pot k napredku in omiki, on nas je učil, da je Slovenec k velikemu poklican, a to sev ne v razmerah, v katerih je zdaj, ampak radi tega, ker je Slovan in ,tja bomo našli pot ...'« Nastopili so združeni slovensko-hrvaški tamburaški orkester pod vodstvom M. Podlesnika, Drahsler (gosli), moški zbor pod vodstvom Savnika (Vilharjevo »slovo« s solom Bele Štuhca). »Ko je vrli tamburaški zbor končal ni bilo ploskanju konca.« V plesnem delu je godba 47. pešpolka zaigrala več slovanskih skladb. »Otvorili so sijajni ples sledeči gospodje in gospodične: g. dr. med. Fr. Krušič z gdč. Evgenijo pl. Kantoni, g. dr. Fr. Mayer z gdč. Riči Prus, g. drd. med. Ant. Vojska z gdč. I. pl. Beier, g. dr. med. B. Štuhec z gdč. A. pl. Beier, g. stud. med. V. Supan z gdč. Fino Prus, g. stud. med. A. Kunst z gdč. Berto pl. Beier, g. Peter Majdič z gdč. Mici pl. Fichtenau, g. stud. med. J. Hočevan z gdč. K. Hanak, g. stud. med. F. Kunaj z gdč. Evg. Pl. Glojnarčič, g. stud. med. M. Podlesnik z gdč. A. Zajc, g. stud. mont. Jan Gosek z gdč. Ireno Zajc, g. drd. med. J. Lažansky z gdč. Zavadsky, g. stud. iur. J. Prevec z gdč. J. Padovič, g. drd. med. J. Lončarek z gdč. B. Hanak. Gospodične predplesalke bile so odlikovane s krasnimi, pestrimi šopki s primernimi trakovi in napisi; nenavadno pozornost pa so vzbujala darila za dame predplesalke, v rudečem polji ,Triglavov' grb, temnobojni orel z narodnimi barvami čez prsi, na emblemu pa napis: ,Triglav 1894'. Tudi ,plesni red' za ostale dame bil je fino izvršen.« Prvo četvorko je plesalo okoli 150 parov.

Novembra 1893 so se člani Triglava v večjem številu udeležili slavnosti češkega akademskega društva Prokop v Leobnu. Dne 24. januarja 1894 so jim člani Prokopa obisk vrnil.¹⁰⁰

Triglav je Prešernovo slavnost (koncert) ponovno pripravil marca 1895. Med 600 prisotnimi v Anskih dvorinah je bila vsaj tretjina Nemcev. Po pozdravnem govoru predsednika Triglava Mihajla Podlesnika je nastopil godalni srbsko-slovenski orkester (Reissigerjeva uvertura »Felsenmühle«). »Gromovito ploskanje dokazalo je vrlim igralcem in vzlasti nadarjenemu njih vodniku g. Gojmiru Kreku, kako ve ceniti taka proizvajanja občinstvo, ki je razvijeno v muzikalnem in lepoglasnem vkusu.« Študent medicine J. Stratek je ob spremljavi klavirja zapel Vilharjevo »Zvezdo«. »V prvič imeli smo priliko čuti obsežen, lep, sonoren glas nadepolnega pevca; dasi ni še dovršen, izšolan baritonista, priznati mu je treba finost v prehodih, in če se bode uril pridno, prerokujemo mu sijajno bodočnost.« Poročevalec Slovanskega sveta je posebej pohvalil orkester slovensko-hrvaških tamburašev in njegovega vodjo Podlesnika, ki so izvedli Ipavec-Neratove »Teharske plemiče«, Mascagni-Gučijevo »Cavalliero rusticano«, »Češke narodne pesmi« in druge skladbe. »Kar smo povedali o prvi točki, velja tudi o vseh teh: finost in dovršenost v sviranju, visoka

¹⁰⁰ »Iz Gradca 26. januarja«, *Slovenski narod*, 1894, št. 23.

tehnika teh, deloma gotovo ne lahkih skladeb in proizvajanje z razumom in srcem. Imeli smo vtis, kakor bi slušali samo umetnike. Glavno zaslugo seveda ima, kakor uže povedano, pri tem g. Krek, ki je s požrtvovalno pridnostjo vadil in vodil ves čas naš orkester in pevske zборе.» Podobna hvala je veljala tudi pevskemu nastopu dr. medicine Bela Štuhca (Ipavčev »Čolniček«, Wagnerjev »Tannhäuser«). »Čista, krasna intonacija, živahnost predavanja, dovršena izreka, izredno krepak, zvonki in obsežen glas, – vse to ga stavi v vrsto opernih pevcev. /.../ Zbora sta bila dva in sicer Ipavčev, 'Kdo je mar' z godbo in Försterjev, 'Venec Vodnikovih pesnij' za klavir in harmonij. Prva pesen, dasi ne lahka po kompoziciji sami, igrala in pela se je v občno zadovoljnost in pohvalo. Priliko smo imeli občudovati divni, mogočni glas g. drd. med. Sierhamerja; želeli bi, da bi nam bila še kedaj prilika dana čuti ga. Na klavirju spremljal je zbor uprav dovršeno g. drd. med. Victor Supan, ki je pozneje pri Vodnikovem vencu takisto mojstersko prebiral harmoniju tipke. – Foersterjev, 'venec' je priznано težka skladba; a čudili smo se, kako izvrstno so peli pevci to pesen, ta melodijozno potpuri slovenskih, skoro ponarojenih napevov. Vtis, kateri je ta zbor napravil na poslušalce, bil je izreden, in ploskanju ni bilo ne konca ne kraja.« Slavnostni govornik je bil jurist Karel Šavnik ml. (1874–1928). Po koncertu je bil komers. »Razvijal se je početkom jako živahno in trajal v najboljši zabavi in radosti do ranega jutra. Lepa vrsta dam ostala je pozno v noč v veseli družbi, in marsikatero sivo glavo opazili smo v naši sredini. Za zdravico vrstila se je zdravica, domovini, rodoljubom, došedšim navlašč k slavnosti ta večer iz domovine, Srbom, Hrvatom, Čehom, Bolgarom itd. Vmes pa so pevci popevali slovenske in slovanske narodne in dijaške popevke.«¹⁰¹

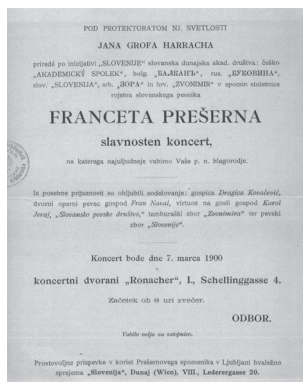
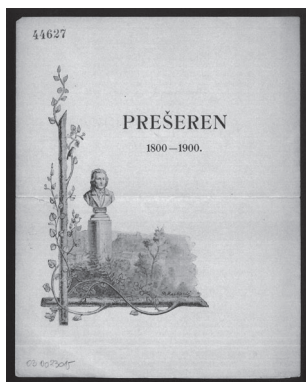

Slika 18: Karel Šavnik ml. (Jutro, 1928, št. 218)

Prešernov večer, ki ga je 1. decembra 1900 v Gradcu priredil Triglav, je bil po mnenju *Slovenca* dokaj medel. »Pričakovali smo mnogo več. Slavnostni govor o Prešernu je bil precej plitev in plehek.« Dijaški pevski zbor je zapel četverospava

¹⁰¹ A-r, »Prešernova slavnost slovenskega akad. društva 'Triglav' / V Gradcu 20. marca«, *Slovanski svet*, 1895, št. 12.

»Strunam« (Davorin Jenko) in »Pod oknom« (Anton Hajdrih). Tamburaški zbor hrvaškega akademskega društva Sloboda je vodil pl. Ghetaldi. »Prosta zabava je jasno pokazala, kako globoko je prodrli Prešernov veliki duh v srca in glave nas malih potomcev.«¹⁰²

Sliki 19 in 20: Vabilo na slavnostni koncert ob stoletnici Prešernovega rojstva 7. marca 1900 na Dunaju

Slika 21: Rajko Nahtigal (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rajko_Nahtigal.jpg)

Dunajska slovesnost ob stoletnici Prešernovega rojstva 7. marca 1900 (Akademsko društvo Slovenija in druga slovanska društva na Dunaju)

Dunajska slovesnost ob stoletnici Prešernovega rojstva, ki je bila 7. marca 1900 v prostorni Ronacherjevi dvorani (Schellinggasse 4), je imela vseslovanski značaj. Prireditelji slavnostnega koncerta, ki je bil organiziran na pobudo Slovenije in pod pokroviteljstvom grofa Jana Harracha, so bila slovanska društva: češko Akademický spolek, bolgarsko Balkana, rusko Bukovina, Slovenija, srbska Zora in hrvaško Zvonimir. Slovenija, ki je imela sedež na Lederergasse 20, je na vabilu napovedala nekatere od sodelujočih in pozvala povabljenca, naj prostovoljne prispevke namenijo v korist Prešernovega spomenika v Ljubljani. »Iz posebne prijaznosti so obljubili sodelovanje: gospica Dragica Kovačević, dvorni operni

¹⁰² »Prešernov večer v Gradcu«, *Slovenec*, 1900, št. 277.

*pevec gospod Fran Naval, virtuoz na gosli gospod Karol Jeraj, ,Slovansko pevsko društvo', tamburaški zbor ,Zvonimir' ter pevski zbor ,Slovenije'.*¹⁰³

Društvo Slovenija je v spomin na slavnost dalo natisniti razglednice z napisom *Največ sveta otrokom sliši slave*. Predloge za razglednice je izdelal slikar Peter Markovič (1866–1929). Natisnil jih je Karol Gorišek na Dunaju. Pripravljalni odbor je to razglednico obenem s 50 razglednicami parčka v gorenjski noši v pokrajini pod Triglavom, ki jih je podaril Ivan Bonač, prodajal na dunajski slovesnosti.

Ronacherjevo dvorano sta krasila Prešernov doprski kip (delo kiparja Alojzija Repiča, odlitek iz mavca) in slikani portret (slikar Peter Markovič). Med uglednimi gosti so bili grof Jan Harrach, dvorni svetnik Jagič, sekcijski svetnik Globočnik pl. Sorodolski, dvorni svetnik Ploj, češki poslanci Engel, Kramar, grof Deym, Stransky, Čelakovsky, Hořica, Skala, Spidler, poslanci Krščansko slovanske zaveze Barwinsky, dr. Ferjančič s soprogo, Gregorčič, Krek, Kušar, Laginja, Pogačnik, Povše, Pfeifer, Šuklje, Spinčič in Žitnik ter nekdanja izdajateljica ruskega filozofskega lista *Voprosy po filosofiji i psihologiji* gospa Aprikozova iz Rusije, gališki duhovnik Lunevič, dr. Murko, prof. Primožič, urednika Pukl in Podgornik, srbski duhovnik Mišić. Češko društvo umetnic v Pragi je poslalo svojo zastopnico, pisateljico Gabrielo Preissovo (1862–1946). Rusko kolonijo so zastopali Preobraženskiy, Ryškov, Schwarz in štipendist peterburške univerze Jastrebov s soprogi. Zagrebški akademiki so poslali kot zastopnika Brežana in Čvrljugo. Prisotni so bili člani društev Zora, Zvonimir, Akademicky spolek, Bukovina, Ognisko, Siči in Slovensko katoliško akademsko društvo Danica.

Po pozdravu predsednika Prešernovega odbora Vodnika je nastopil slavnostni govornik, slavist, filolog in jezikoslovec Rajko Nahtigal (1877–1958): *»Slavna gospoda! Vaše mnogobrojno število, reprezentujoče ogromno večino slovanskih rodov, dokazuje, da ni zastoj prešnil pred stoletjem nov tok žil slovanskega etnografskega organizma, preporodivši mu dele, vzbudivši v celoti čut sorodstva in teženja po kulturni edinosti.*

Slovanska duhovna solidarnost je tedaj prvič nesvestno zagospodovala!

Ko so Rojenice položile venec najvišjega pesniškega genijstva okolo glave novorojenčkom: ruskemu Puškinu, poljskemu Mickiewiczu, češkemu Čelakovskemu, jadrno so prispele na tožni jug in kumovale v rajskem kraju slovanskih Alp tudi slovenskemu Prešernu.

*Da, Prešeren, prvak slovenskih pesnikov, pravi sin in ponos skromnega svojega selskega naroda, sličen mu je v življenju nezapletenih, bednih zgodah ter v duha prebogatih vrlinah, dostojen in v mnogem soroden si drug svojim slavnim slovanskim bratrancem, in tudi tvoja slava je slava slovanska, slava občega kulturnega napredka!*¹⁰⁴

Operni pevec Fran Naval (pravo ime Franc Pogačnik, 1865–1939) je zapel Prešernovo *»Nezakonsko mater«* *»z milobnim svojim glasom tako globoko čuvstveno, njegova interpretacija je bila tako izvirna in dovršena, da je sledil frenetičen aplavz*

¹⁰³ *Vabilo na Koncert v spomin stoletnice rojstva Franceta Prešerna*, Dunaj 1900.

¹⁰⁴ Govor Rajka Nahtigala je objavljen v *Prešernovem albumu* (»Franc Prešeren. 1800–1900«, *Prešernov album*, 1900, str. 720–723).

glasovom njegovega zvonkega grla.» Nastopili so pianistka Kovačevićeva, ki je sodelovala tudi na Puškinovi slavnosti leta 1899. »*Požrtovalnost velesipmatične Hrvatice moramo tembolj občudovati, čim večja umetnica postaja iz nje od dne do dne. Njeno igro krasi čudovita spretnost in sijajno izražanje. Poleg tega je gospica Kovačević jako prikupna prikazen na koncertnem odru.*» Podobno prepričljiv je bil nastop violinista Karla Jeraja (1874–1951). »*Njegova občudovanja vredna tehnika, pod katero, rekel bi, oživi mrtvi instrument, pripovedujoč nam krasne, še neslišane reči iz pravljične dežele glasbe, je občeznana. V zvokih njegovih gosli je zvenela sedaj poezija slovesa, potem zibajoča godba, kakor spomin iz plesne dvorane ali z vožnje po jezeru, ki nas je zazibala naposled v sen umetniškega uživanja in naslajanja. Umetnik, kakor tudi njegova sestra, spremljajoča ga na klavirju, sta žela zaslužen pohvalo.*» Zvonimirjevi tamburaši so zaigrali intermezzo iz »Ksenije« in Zajc-Tudorjevega »Sljepac Marko« »s tako preciznostjo, da smo se čudili, kako more tako malobrojen zbor doseči toliko učinkov in spraviti toliko lepih strani komadov do veljave. Nežen v petju in slikovit v nastopu je bil ženski zbor, krepak mešani zbor, Slovanskega pevskega društva.« Zbor Slovenije pod vodstvom Kozine je zapel Prešernovi »Luna sije« in »Strunam«. Slovesnost je zaključila Volaričeva pesem »Slovanski svet, ti si krasan!« V zabavnem delu je vojaška godba igrala slovanske melodije.¹⁰⁵

Z navdušenim ploskanjem so bili sprejeti telegrami, ki so jih mdr. poslali češka pesnika Svatopluk Čech (1846–1908) in Jaroslav Vrchlický (1853–1912), hrvaški pesnik in urednik *Vineca* Jovan Hranilović (1855–1924), ruski romanopisec Muravlin (grof Dimitrij Golicyn), urednik Komarov idr.¹⁰⁶ Božidar Kukuljević Sakcinski (1861–1927) je iz Ivanca poslal naslednji telegram: »*Ujedinjenje hrvatstva i slovenstva neka bude najdivniji plod bratske slave velikog Prešerna.*» Predsednik Slovenske matice Fran Levec, ki je decembra 1900 pripravil slavnostni predavanji o Prešernu v Narodnem domu in Deželnem gledališču v Ljubljani, je zapisal: »*Slovenska Matica* iskreno pozdravlja Prešernove častivce na Dunaju.« Tržaški Slovenci in drugi Slovani: »*Združenim Slovanom, slavečim stoletnico Prešerna pridružujejo se v duhu združeni tržaški Slovani: Mandić, dr. Gregorin, dr. Rybař, Stulik, Milošević, dr. Abram, dr. Zuccon, dr. Slavik, dr. Kurelić, Jakić, Martelanc, Dolinar, Josip Mankoč, Kavčič, Gomilšak, Stoka, Bogić, Dolenc, Bolonić, dr. Dorčić, Jesenko, Stepančić, Golja, Ivanišević, Sunara, Trunk, Abram, Gabrielčić, Goljevšek, Klinar, Toros, dr. Trnopleasar, Firisin, Cukar, Brnčić, Franc Bergant, Zorko, Perušek, Kunej, Vuković, Resl.*«¹⁰⁷

Slovesnosti, ki so jih prirejali slovenski študentje na Dunaju in v Gradcu, so bile pomemben del kulturnega oziroma narodotvornega procesa, v katerem je dr. France Prešeren v drugi polovici 19. stoletja postal osrednji »nacionalni pesnik«, pesniški genij, ki je povzdignil slovensko literaturo na svetovno raven in Slovencem na ta način omogočil, da so se lahko postavili ob bok drugim narodom. Odločilno spodbudo so prispevali mladoslovenci, ki so s slavljenjem Prešernovega

¹⁰⁵ Svito Repouž, »Prešernova slavnost na Dunaju«, *Slovenski narod*, 1900, št. 59.

¹⁰⁶ Svito Repouž, »Prešernova slavnost na Dunaju«, *Slovenski narod*, 1900, št. 58.

¹⁰⁷ Svito Repouž, »Prešernova slavnost na Dunaju«, *Slovenski narod*, 1900, št. 60.

spomina vzpostavili lasten kulturni koncept, s katerim so odgovorili na staroslovenski program, v katerem je mesto prvega pesnika pripadlo Valentinu Vodniku. Generacijska bližina in ne nazadnje dejstvo, da je na Dunaju živel Josip Stritar, sta vplivala na odločitev, da so slovenski študentje začeli prirejati Prešernove slovesnosti, Vodnikove slovesnosti pa so sčasoma opustili. Vrhunec omenjenega procesa so predstavljale slovesnosti ob stoletnici Prešernovega rojstva in postavitev Prešernovega spomenika v Ljubljani pet let kasneje.

Različne slovesnosti na Dunaju in v Gradcu so bile v svoji zasnovi med seboj presenetljivo podobne, saj skoraj pri vseh srečamo slavnostne govornike in podobno strukturirane govore, recitacije, pevske in glasbene točke ter zabavni del. Kulturne prireditve so bile obenem rituali, namenjeni negovanju kulta Prešernovega pesniškega genija in potrditvi ustvarjalnega naboja slovensko zavednega prebivalstva. Zato ni presenetljivo, da je večina poročevalcev pisala z veliko naklonjenostjo o nastopajočih na prireditvah, čeprav so ti spadali med amaterske oziroma ljubiteljske izvajalce. Organizatorji Prešernovih slovesnosti so sčasoma prevzeli vidne kulturne in politične funkcije. V narodnih gibanjih ima čaščenje narodnih junakov tudi pomembno povezovalno vlogo, zato so bile Prešernove »bésede«, komersi, koncerti, večeri in druge slovesnosti priložnost za povezovanje Slovencev med seboj in z drugimi slovanskimi društvi.

Viri in literatura

Časopisni viri

- M., »Iz Dunaja 18. julija«, *Novice*, 1862, št. 30.
 »Iz Gradca 16. januarja«, *Novice*, 1866, št. 4.
 »Iz Dunaja«, *Slovenski glasnik*, 1867, št. 2.
 »Dunaj 30. nov.«, *Novice*, 1867, št. 49.
 »Preschernfeier«, *Laibacher Tagblatt*, 1867, št. 280.
 »Beseda na spomin Preširnu«, *Novice*, 1868, št. 50.
 Š-š-š-š-š! (Fran Levca), »Pismo z Dunaja (Preširnova beseda)«, *Slovenski narod*, 1868, št. 106.
 P., »Slovenski študentje«, *Slovenski narod*, 1869, št. 138.
 »V spomin rojstnega dneva dr. Fr. Prešerna«, *Novice*, 1870, št. 48.
 »Na Dunaji 4. dec.«, *Novice*, 1870, št. 49.
 -u- (Josip Jurčič), »Beseda v Preširnov spomin na Dunaji«, *Slovenski narod*, 1870, št. 136.
 -u- (Josip Jurčič), »Preširnova slavnost na Dunaji«, *Slovenski narod*, 1870, št. 142.
 Fran Levca, »Vodnik in Preširen (Slavnostni govor Fr. Levca pri Preširnovi besedi na Dunaji 2. decembra 1870)«, *Slovenski narod*, 1870, št. 144.
 Josip Stritar, »Preširnu na spomin«, *Zvon*, 1870, št. 22.
 »Beseda«, *Zvon*, 1870, št. 24, str. 388.
 »Z Dunaja 11. marcija«, *Soča*, 1872, št. 11.
 »Vabilo k besedi«, *Slovenski narod*, 1872, št. 14.
 »Iz Dunaja 10. marca. Svečanost v spomin Preširnu«, *Slovenski narod*, 1872, št. 30.
 Josip Stritar, »Na Preširnovem domu 15. septembra 1872«, *Slovenski narod*, 1872, št. 107.
 M. R. (Fran Levca), »Preširnova slavnost v Gorici«, *Soča*, 1873, št. 2.
 »Iz Gorice 2. jan.«, *Slovenski narod*, 1873, št. 4.
 »Iz Dunaja 17. jan.«, *Slovenski narod*, 1873, št. 15.

- J. Sl...c, »Čestilci Preširnovi«, *Slovenski narod*, 1874, št. 286.
 »Z Dunaja 13. decembra«, *Slovenski narod*, 1874, št. 288.
 Josip Stritar, »Preširnova oporoka«, *Slovenski narod*, 1874, št. 288.
 »Z Dunaja 18. decembra«, *Slovenski narod*, 1874, št. 292.
 »Iz Gradca 29. nov.«, *Slovenski narod*, 1876, št. 279.
 »Iz Gradca 18. decem.«, *Slovenski narod*, 1876, št. 293.
 »Govor pri Preširnovi slavnosti. V Gradcu pri besedi slovan. pevskega društva 9. decembra«, *Zora*, 1876, št. 24.
 »Z Dunaja 9. decembra«, *Slovenski narod*, 1877, št. 284.
 »Iz Gradca 10. dec.«, *Slovenski narod*, 1877, št. 285.
 »Z Dunaja 28. nov.«, *Slovenski narod*, 1878, št. 278.
 »Iz Gradca 13. dec.«, *Slovenski narod*, 1878, št. 290.
 §, »Z Dunaja 24. novembra«, *Slovenski narod*, 1879, št. 276.
 »Iz Gradca«, *Slovenski narod*, 1879, št. 282.
 Danilo Majaron, »Dné 3. decembra 1879!«, *Slovenski narod*, 1879, št. 284.
 §, »Z Dunaja 5. decembra«, *Slovenski narod*, 1879, št. 286.
 »Iz Gradca 5. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 282.
 (Jakob Žnidaršič), »Iz Gradca 8. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 284.
 -u- (Josip Jurčič), »Z Dunaja 9. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 286.
 »Z Dunaja 9. dec.«, *Slovenski narod*, 1880, št. 286.
 »Z Dunaja 18. decembra«, *Slovenski narod*, 1880, št. 293.
 »Vabilo na slavnost«, *Slovenski narod*, 1882, št. 276.
 »K Preširnovi slavnosti dunajske ,Slovenije‘«, *Slovenski narod*, 1882, št. 280.
 L-br, »Preširnova slavnost na Dunaji, 6. decembra 1882«, *Slovenski narod*, 1882, št. 284.
 »Za Preširnov god«, *Slovenski narod*, 1882, št. 294.
 II., »Z Dunaja 12. dec.«, *Novice*, 1884, št. 51.
 »Vabilo na Preširnovu slavnost«, *Slovenski narod*, 1884, št. 278.
 »Akad. društvo ,Slovenija‘«, *Slovenski narod*, 1885, št. 279.
 »Akad. društvo ,Slovenija‘«, *Ljubljanski list*, 1885, št. 279.
 »Iz Gradca. 12. decembra (Izvirni dopis)«, *Slovenski narod*, 1885, št. 286.
 »Preširen-Abend in Wien«, *Laibacher Zeitung*, 1886, št. 291.
 (Fran Levec), »Z Dunaja 22. decembra«, *Slovenski narod*, 1886, št. 294.
 Josip Blaž, »Zgodovina akademičnega društva Triglav‘«, *Slovan*, 1886, št. 7, str. 108.
 »Iz Gradca 10. decembra«, *Slovenski narod*, 1887, št. 283.
 »Akademično društvo ,Triglav‘ v Gradci«, *Slovenski narod*, 1888, št. 284.
 Andrej Lenarčič, »Z Dunaja 9. decembra«, *Slovenec*, 1890, št. 283, 285.
 »Z Dunaja 5. decembra«, *Slovenski narod*, 1890, št. 283.
 »Narodu slovenskemu!«, *Ljubljanski zvon*, 1891, št. 3.
 »Prešernova slavnost akademičnega društva ,Triglav‘-a v Gradci«, *Slovenski narod*, 1891, št. 284, 285, 287.
 »Prešernova slavnost ,Triglava‘ 24. januarja«, *Vesna*, 1893, št. 28.
 »Iz Gradca 26. januarja«, *Slovenski narod*, 1894, št. 23.
 A-r, »Prešernova slavnost slovenskega akad. društva ,Triglav‘ / V Gradcu 20. marca«, *Slovanski svet*, 1895, št. 12.
 »Prešernov večer v Gradcu«, *Slovenec*, 1900, št. 277.
 Svito Repouž, »Prešernova slavnost na Dunaju«, *Slovenski narod*, 1900, št. 58, 59, 60.
 Andrej Ferjančič, »Iz mojih spominov«, *Življenje in svet*, 1927, št. 15, str. 420–421.

Literatura

Pesmi Franceta Preširna, Klasje z domačega polja (Nabrala in izdala J. Jurčič in J. Stritar), Ljubljana 1866.

Vencajz, Janko, *Spomenica o petindvajsetletnici akad. društva Slovenija na Dunaji*, Ljubljana 1894.
Prešernov album. Ob stoletnici pesnikovega rojstva (1880–3. XII. 1900) izdal Ljubljanski zvon, Ljubljana 1900.

Kelemina, Jakob, Hraševce, Šandor in Serajnik, Srečko, *Akad. tehn. društvo »Triglav«: Njegov razvoj in zgodovina tekom 30 let*, Ljubljana 1906.

Prijatelj, Ivan: Vloga 'omladine' v prvem obdobju 'mladoslovenskega' pokreta. *Ljubljanski zvon*, 1924, str. 150–158, 209–217, 281–287, 343–350, 414–431, 531–537, 594–603, 670–677, 729–737.

Stritar, Josip, *Zbrano delo, Šesta knjiga*, Ljubljana 1955.

Prijatelj, Ivan, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, Četrta knjiga, Ljubljana 1961.

Šuklje, Fran, *Sodobniki, mali in veliki*, III. del spominov, Ljubljana 2010.

Avstro-ogrška monografija v besedi in podobi, Ljubljana 2018.

SUMMARY

Prešeren, The Vienna Slovenija Society and the Graz Triglav Society. Prešeren Celebrations in Vienna and Graz in the Final Decades of 19th Century

Damir Globočnik

The 1850s saw Prešeren in competition with Valentin Vodnik for the position of Slovenia's foremost "national" poet. The first cultural organisations to honour Prešeren's memory with a special commemorative event (called a *béseda*) were the Škofja Loka reading society (11 February 1863) and the Kranj reading society (13 December 1863), although the following year they forgot about Prešeren and once again celebrated Vodnik. In 1866, three exponents of the Young Slovene Movement – Fran Levstik (1831–1887), Josip Stritar (1836–1923), and Josip Jurčič (1844–1881) – published the first edition of Prešeren's *Poems*, containing the influential essay that enthroned Prešeren as the nation's foremost poet. The idea of publishing a collection of Slovene classics – of which Prešeren's *Poems* was the only volume to see publication – came about in the context of a Viennese literary society, in which Jurčič and Stritar were the most active members.

The Old Slovenes venerated Vodnik and Jovan Vesel Koseski, while the Young Slovenes chose Prešeren. Likewise, Slovene students in Vienna and Graz gave precedence to Prešeren over Vodnik. Slovenes in Vienna, where the majority of Slovene university students studied, honoured the memories of both Prešeren and Vodnik with major commemorations in 1864. Over time, however, they began to devote more attention to Prešeren.

In January 1866, a *béseda* was held for Prešeren by the Slovenija literary society in Graz. The keynote speech given by Albert Levičnik (1846–1934) at the *béseda* held in Prešeren's memory by Slovene university students in Vienna in January 1867 showed the influence of Stritar's essay.

The Slovene student society Sava was founded in November 1867 at the prompting of Fran Levec (1846–1916) and Fran Šuklje (1849–1935) and organised a Prešeren celebration in December of that same year. In February 1868, by agreement with the Croatian literary society Velebit, a new joint society called Jug ("South") was founded. The only important public event organised by Jug (at the prompting of the society's secretary Fran Levec) was a *béseda* for Prešeren in December 1868. In May 1869, Slovene students in Vienna founded a new academic society called Slovenija, which presented itself to the other Slavs in Vienna with a Prešeren celebration in December 1869. The keynote speaker at this celebration – and at the *béseda* dedicated to Prešeren in December 1870 – was Fran Levec. The celebration was organised by a special section of the society headed by Fran Šuklje.

The Slovenija society in Vienna was unsuccessful in its attempt to organise a *béseda* for Prešeren in 1872 (or early 1873). The reason given for this was a shortage of singers and a lack of cohesion among them. Prešeren's memory was instead honoured with a solemn assembly or meeting in March 1872.

In December 1874, instead of a *béseda*, the Slovenija society in Vienna organised a concert to mark the 25th anniversary of Prešeren's death. Josip Stritar, an honorary member of Slovenija, composed the poem *Preširnova oporoka* ("Prešeren's Will") for the ceremony. The funds raised through the sale of concert tickets were presented to Prešeren's illegitimate daughter Ernestina Jelovšek (1842–1917), who at that time lived in Vienna with her mother Ana Jelovšek (1823–1875) in humble conditions.

The Slovenija society temporarily suspended its activities in the summer semester of 1873, whereupon the leading role in the Slovene students' movement passed for a time to students in Graz. Slovene students in Graz founded the Triglav student society on 15 December 1875. By 1906 it had held six commemorations of Vodnik (the first of them in February 1876) and fifteen commemorations of Prešeren.

The Slavonic Student Choral Society (founded in Graz in 1876) gave its first public per-

formance at the Prešeren celebration in December 1876. In his keynote speech, Simon Rutar (1851–1903) drew on the speech given by Fran Levec at the Vienna celebration in December 1870. At the Prešeren celebration, jointly organised by the Triglav society and the Slavonic Student Choral Society in December 1877, the police intervened to prohibit the planned recital of Vodnik's ode *Illyria rediviva*, the first item on the programme. In December 1879, the Slovenija society in Vienna held a meeting in memory of Prešeren (a similar meeting honouring the Slovene deputies in the Imperial Parliament was not permitted by the police).

The gala concert held to mark the centenary of Prešeren's birth in March 1900, an initiative of the Slovenija society, had a pan-Slavist character.

The article at hand offers a detailed description of the Prešeren celebrations organised by Slovene students in Vienna and Graz between 1864 and 1900, listing the prominent figures and representatives of other Slav associations or societies who attended these events, and covering the principal emphases of keynote speeches and some reactions to the events (e.g. telegrams). It also draws attention to the relatively uncritical reporting of events of a national character and Prešeren's growing importance in the second half of the nineteenth century. The 1890s saw intense preparations for the erecting of a statue of Prešeren in Ljubljana, by which time Prešeren's status as the greatest Slovene poet was already undisputed.

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232